

Rizični obiteljski čimbenici razvoja maloljetničke delikvencije

Šindija, Slavica

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:082290>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja

Sveučilišni diplomski studij

Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Slavica Šindija

**Rizični obiteljski čimbenici razvoja maloljetničke
delikvencije**

Diplomski rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za predškolski odgoj

Sveučilišni diplomski studij

Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Rizični obiteljski čimbenici razvoja maloljetničke delikvencije

Diplomski rad

Student/ica:

Slavica Šindija

Mentor/ica:

Prof.dr.sc. Smiljana Zrilić

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Slavica Šindija**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **rizični obiteljski čimbenici razvoja maloljetničke delikvencije** rezultat mojeg vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojeg rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojeg rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 30. listopada 2024.

SAŽETAK

Naslov: Povezanost disfunkcionalnih obitelji s maloljetničkom delikvencijom

Dinamika odnosa, roditeljski stil, ekonomske okolnosti, struktura obitelji, kvaliteta obiteljske interakcije i roditeljsko ponašanje prema djetetu može biti zaštitni i/ili rizični čimbenik za daljnji dječji razvoj te je značajno povezan s ponašanjem djece. Disfunkcionalne obitelji su suočene s nasiljem u obitelji, međusobnim nepovjerenjem, nedostatkom komunikacije i emocionalnom nestabilnošću. U takvim obiteljima djeca često doživljavaju nedostatak emocionalne podrške, sigurnosti i dosljednosti u roditeljskim pravilima i očekivanjima, odrastaju bez roditeljskog nadzora, nemaju jasno određene granice te nisu naučili djelotvorne načine nošenja s emocijama. Prema tome, disfunkcionalni obrasci poput loše komunikacije, visokog stanja konflikta, emocionalne hladnoće ili fizičkog i emocionalnog zlostavljanja, mogu ozbiljno narušiti dječji socioemocionalni razvoj i njihove obrazovne ishode. Za diplomski rad provedeno je istraživanje pregledom predmeta u Kaznenoj pisarnici Općinskog suda u Zadru i u Policijskoj upravi zadarskoj (N=52) u kojim predmetima je u razdoblju između 01. siječnja 2019. i 30. travnja 2024. godine izrečena kaznena sankcija. Rezultati istraživanja u tim predmetima ukazuju da je utjecaj obitelji na maloljetnike koji su počinili kazneno djelo izraženiji zbog strukture obitelji, popustljivog i zanemarujućeg roditeljskog odgojnog stila i disfunkcionalnih pojava u ponašanju članova obitelji. Međutim, treba naglasiti da zbog sve ranijeg ulaska djece u obrazovni sustav, dolazi do pojave sve utjecajnijeg vršnjačkog i okolišnog utjecaja na razvoj i ponašanje djeteta.

Ključne riječi: disfunkcionalna obitelj, roditeljski odgojni stilovi, zaštitni i rizični čimbenici poremećaja u ponašanju, maloljetnička delikvencija, zakon i postupanje prema maloljetnicima

ABSTRACT

Title: Disfunctional families and juvenile delinquency

Relationship dynamics, parenting style, economic situation, family structure, quality of interaction within a family and parental behaviour towards a child present both protective and risk factors in child's future development which significantly affect the child's behaviour. Disfunctional families live with domestic violence, mutual distrust, lack of communication and emotional instability. When it comes to parental rules and expectations, children from disfunctional families are often denied the emotional support, security and consistency; they grow up without parental supervision, with unclear or undefined boundaries so the children do not develop mechanisms to cope with their emotions. Consequently, disfunctional patterns such as poor communication, high conflict levels, emotional coldness or state of physical and emotional abuse can compromise child's social and emotional development and also affect their educational outcomes. For the purpose of this thesis, research was carried out on cases dated from 01/01/2019 – 30/04/2024 with rulings of criminal sanctions at the Criminal Registry of the Municipal Court of Zadar and Zadar County Police Administration Office (N=52). The results of research indicate that the impact of the family on juvenile perpetrators of a criminal offence is more pronounced due to family structure and overly lenient or neglectful style of parenting and disfunctional behavioral patterns of family members. However, the fact should be noted that children are now entering into educational system at a younger age, which in turn contributes to a more prominent peer influence and environmental influence on child's development and behaviour.

Key words: disfunctional family, parenting styles, protective and risk factors of behavioral disorders, juvenile delinquency, law and treatment of juvenile minors

1. UVOD	8
2. OBITELJ	10
2.1. Funkcionalne obitelji.....	12
2.2. Disfunkcionalne obitelji	13
2.3. Kako disfunkcionalna obitelj doprinosi poremećajima u ponašanju djece	13
3. RODITELJSKI ODGOJNI STILOVI	15
3.1. Autoritaran roditeljski odgojni stil.....	15
3.2. Popustljivi roditeljski odgojni stil	15
3.3. Zanemarujući roditeljski odgojni stil.....	16
3.4. Autoritativan roditeljski odgojni stil	16
3.5. Utjecaj roditeljskih odgojnih stilova na ponašanje djece	18
4. ZAŠTITNI I RIZIČNI ČIMBENICI RAZVOJA POREMEĆAJA U PONAŠANJU 20	
4.1. Obiteljski odnosi kao rizični i zaštitni čimbenik razvoja.....	23
4.2. Vršnjački kontekst kao čimbenik rizika.....	23
5. POREMEĆAJI U PONAŠANJU	26
6. PREVENCIJA POREMEĆAJA U PONAŠANJU	28
7. MALOLJETNIČKA DELIKVENCIJA	30
7.1. Odgojne mjere	33
7.2. Maloljetnički zatvor	36
8. ZAKON I POSTUPANJE PREMA MALOLJETNICIMA	32
9. METODOLOŠKE OSNOVE ISTRAŽIVANJA	37
9.1. Cilj i zadaci istraživanja	37
9.2. Hipoteze istraživanja.....	37
9.3. Metoda istraživanja, izvori podataka i uzorak ispitanika	38
9.4. Obrada podataka.....	38
9.5. Analiza dobivenih rezultata.....	41
9.5.1. Obilježja strukture obitelji	41
9.5.2. Socioekonomski odnosi u obitelji	42
9.5.3. Roditeljski odgojni stil	Error! Bookmark not defined.
9.5.4. Socijalni oblici ponašanja članova obitelji maloljetnika.....	46
9.5.5. Maloljetnik.....	48
10. ZAKLJUČAK	55

11. LITERATURA	57
12. POPIS SLIKA, TABLICA I GRAFIKONA	59
12.1. Popis slika.....	59
12.2. Popis tablica	59
12.3. Popis grafikona.....	59

1. UVOD

Obitelj je najstarija ljudska zajednica koja se kroz povijest mijenjala pod utjecajem društvenih, gospodarskih, kulturalnih i političkih promjena. Pod tim utjecajima, mijenjala se i veličina obitelji. Tradicionalna obitelj podrazumijevala je oca koji radi, majku koja ostaje kod kuće, uz uključivanje krvnih srodnika obitelji. U suvremenom društvu mijenja se struktura obitelji, odnosi i funkcije unutar obitelji. Zbog promjena u društvu, koje izravno utječu na obitelj, javljaju se i modeli obitelji poput onih kao što su obitelji rastavljenih brakova, izvanbračne zajednice, samohrani roditelji i u novije vrijeme istospolni roditelji (Visković, 2018).

Bez obzira na promjene, treba naglasiti da je obitelj socijalna zajednica od važnosti za svakog pojedinca i temelj njegovog daljnjeg razvoja. Kako naglašava u svom radu Štalekar (2010) obitelj je socijalna zajednica koja ima strukturu, funkcije, načine komunikacije, uloge i pravila. Brojne definicije obitelji proizlaze promatranjem obitelji iz područja pedagogije, psihologije, sociologije, medicine i prava (svih uključenih u rad s obitelji poput pedagoga, psihologa, sociologa i pravnika). S obzirom na to, pedagozi prepoznaju važnost suradnje s roditeljima i rad na jačanju obiteljske funkcionalnosti kroz savjetovanje, podršku i obrazovne programe. Cilj je stvoriti pozitivno okruženje koje podržava dječji razvoj i olakšava proces učenja.

Disfunkcionalana obitelj je ona u kojoj uvjeti i dinamika unutar obiteljskog okruženja negativno utječu na odgoj, obrazovanje i razvoj djece. U takvim obiteljima djeca često doživljavaju nedostatak emocionalne podrške, sigurnosti i dosljednosti u roditeljskim pravilima i očekivanjima. Prema tome disfunkcionalni obrasci, poput loše komunikacije, visokog stanja konflikta, emocionalne hladnoće ili fizičkog i emocionalnog zlostavljanja, mogu ozbiljno narušiti dječji socioemocionalni razvoj i njihove obrazovne ishode.

Djeca iz disfunkcionalnih obitelji često pokazuju teškoće u učenju, slabije akademske rezultate, probleme s ponašanjem i poteškoće u socijalnoj integraciji (Koller-Trbović, 1998, Mikšaj-Todorović, Ricijaš i Singer 2006, Singer i sur., 2008). Disfunkcionalna obiteljska dinamika može uzrokovati nisku razinu motivacije za učenje i razviti osjećaj nesigurnosti ili straha, što dodatno otežava njihovo uključivanje u obrazovni proces. Osim toga, stres i nestabilnost unutar obitelji mogu ometati kognitivni razvoj i sposobnost koncentracije, te uzrokovati povlačenje ili agresivno ponašanje.

Dinamika odnosa, roditeljski stil, ekonomske okolnosti, struktura obitelji, kvaliteta obiteljske interakcije i roditeljsko ponašanje prema djetetu može biti zaštitni i/ili rizični

čimbenik za daljnji dječji razvoj te je značajno povezan s ponašanjem djece. Kvaliteta obiteljske interakcije model je za ponašanje djeteta i čini model za ponašanje u svom okruženju te izravno utječe na djetetov akademski uspjeh i njegovo antisocijalno ponašanje.

Obitelj je jedan od najvažnijih sustava socijalizacije za djecu i adolescente, a disfunkcionalni odnosi mogu značajno povećati rizik od maloljetničke delikvencije. Maloljetnička delikvencija odnosi se na nezakonite radnje ili antisocijalno ponašanje koje čine osobe mlađe od zakonske granice. Prema Zakonu o sudovima za mladež Republike Hrvatske („Narodne novine“, broj 84/11, 143,12, 148/13, 56/15, 126/19 - u daljnjem tekstu ZOS-a) maloljetnik je osoba koja je u vrijeme počinjenja djela navršila četrnaest, a nije navršila osamnaest godina života (zakonska granica može varirati ovisno o zemlji). Maloljetnička delikvencija uključuje širok spektar ponašanja, od sitnih prekršaja poput krađe i oštećenja tuđe stvari, do ozbiljnih kaznenih djela kao što su teške tjelesne ozljede, neovlaštena proizvodnja i promet drogama, pornografija i prostitucija.

Povezanost različitih obiteljskih čimbenika i maloljetničke delikvencije je dobro istražena tema. Wilson i Hermstein (1985), Greenwood (1986), Patterson, Reid, Dishion (1992) Junger-Tas (1997) prema Ajduković i Delale (2000) navode da: „Najveći broj stručnjaka podržava mišljenje da je određena kombinacija osobina ličnosti i iskustva u obitelji u interakciji s obilježjima šireg okruženja značajan prediktor razvoja delikventnog ponašanja kod djece i mladih.“ (Ajduković i Delale, 2000:171). Za diplomski rad provedeno je istraživanje pregledom predmeta u Kaznenoj pisarnici Općinskog suda u Zadru i u Policijskoj upravi zadarskoj (N=52) kojima je u razdoblju između 01. siječnja 2019 i 30. travnja 2024. godine u Zadarskoj županiji izrečena kaznena sankcija. U istraživanju su obrađeni dobiveni podaci s ciljem postoj li i, ukoliko postoji, povezanost s disfunkcionalnim obiteljima i maloljetničke delikvencije te kakve su razlike u strukturi obitelji, socioekonomskom statusu obitelji, stilu roditeljskog odgoja, socijalnim oblicima ponašanja članova obitelji maloljetnika, spol i dob maloljetnika, pojava poremećaja u ponašanju maloljetnika, njegov uspjeh tijekom školovanja, organiziranost slobodnog vremena maloljetnika, vrijeme počinjenja kaznenog djela i vrsta kaznenog djela koji je počinio maloljetnik.

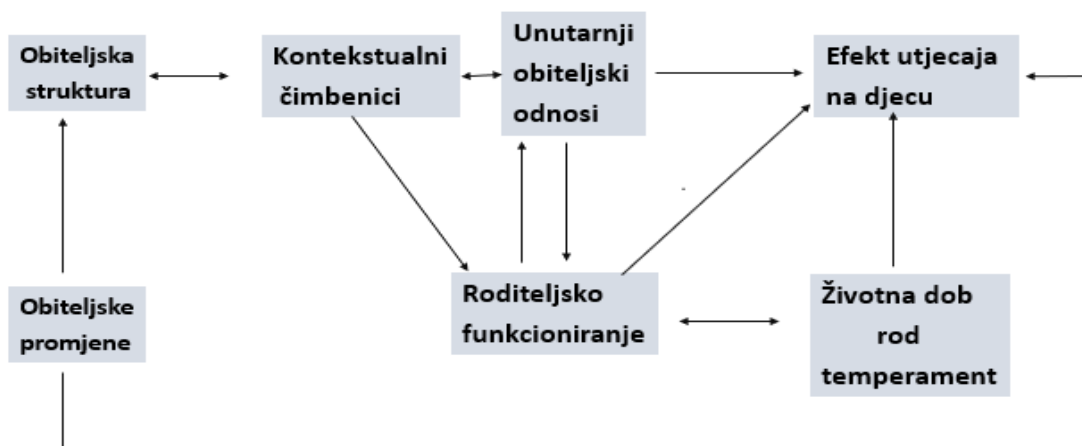
2. OBITELJ

Obitelj se smatra prvim i najvažnijim okruženjem u kojem dijete uči osnovne društvene norme, vrijednosti i obrasce ponašanja. Kako navodi Mladenović (1966) prema Singer (2008) obitelj je „... biološko i socijalno zajedništvo utemeljeno u skladu s vrijedećim društvenim normama.“ (Singer, 2008:284). Stoga možemo naglasiti da u razvoju djeteta važno mjesto ima obitelj te kao takva može pozitivno ili negativno utjecati na njega. Isti autor navodi da odgojna funkcija obitelji ovisi i o cjelokupnoj strukturi obitelji, socioekonomsko statusu u društvenoj sredini i kvaliteti ostvarivanja ostalih obiteljskih funkcija.

Visković (2018) u svom radu naglašava da je obitelj određena strukturom, funkcijama i načinom na koje obnaša te funkcije. Obitelj nije samo zbroj članova nego mreža interaktivnih odnosa i procesa koje uvjetuju efekte utjecaja na djecu. Pa tako kontekstualni čimbenici, poput gospodarskih i finansijskih, uvjetuju unutarnje obiteljske odnose, ali utječu i na roditeljsko funkcioniranje. Ekonomski pritisak poput stanja na poslu, zaposlenost, nezaposlenost, finansijska mogućnost pružanja djeci značajno utječu na kvalitetu roditeljstva. Također Belsky (2008) prema Visković (2018) navodi da na roditeljsko funkcioniranje utječe životna dob roditelja, uvjerenja i stavovi o roditeljstvu, a kod djece temperament djeteta, redosljed rođenja, spol i dob djeteta.

Wise (2003) prema Visković (2018) navodi različite čimbenike i njihove međusobne odnosa unutar obitelji, te njihov utjecaj na djecu. Na slici je prikazan dijagram koji prikazuje da obitelj nije samo puki prikaz članova obitelji već je složeni sustav međusobnih interaktivnih odnosa i procesa unutar obitelji, a koji utječu na razvoj i ponašanje djece:

Slika 1. Dijagram Wise (2003) prema Visković (2018)

Obiteljska struktura: utječe na kontekstualne čimbenike i podložna je promjenama koje mogu utjecati na cijelu dinamiku. Svaki član obitelji izravno sudjeluje u uspješnosti funkcioniranja obitelji.

Kontekstualni čimbenici: ovi čimbenici (poput socioekonomskog statusa, kulture okoline) utječu na unutarnje obiteljske odnose i roditeljsko funkcioniranje. Stanje na poslu, zaposlenost/nezaposlenost roditelja koja izravno utječe na financijsku mogućnost pružanja djeci npr. plaćanja treninga ili drugih aktivnosti.

Unutarnji obiteljski odnosi: definiraju dinamiku i komunikaciju unutar obitelji te imaju direktan utjecaj na roditeljsko funkcioniranje. Loši bračni odnosi mogu dovesti do pogoršanja odnosa s djecom i imati negativan učinak na cjelokupan djetetov razvoj.

Roditeljsko funkcioniranje: način na koji roditelji djeluju i reaguju na djecu. Ovo funkcioniranje je pod utjecajem unutarnjih obiteljski odnosa i kontekstualnih čimbenika, a također direktno utječe na efekt utjecaja na djecu. Treba naglasiti da i djetetovo ponašanje kao odgovor na ponašanje roditelja ima utjecaj na roditelje i na bračni odnos.

Životna dob, rod, temperament: karakteristike djece koje također utječu na efekt roditeljskog funkcioniranja i obiteljsku dinamiku. Isto tako temperament roditelja, životna dob roditelja ili kasnije dobiveno dijete utječe na funkcioniranje roditelja.

Efekt utjecaja na djecu: konačni ishod koji ovisi o svim prethodnim čimbenicima kao što je obiteljska struktura, promjene, unutarnji odnosi, te roditeljsko funkcioniranje i karakteristike djece.

Singer (2008) ističe da je potrebno u pronalaženju veze između različitih aspekata obiteljskog života i razvoja pojedinih oblika neprihvatljivog ponašanja analizirati što veći broj čimbenika u djetetovom okruženju. U svom djelu navodi najčešće analizirane čimbenike:

- Socijalni i ekonomski status obitelji (materijalni položaj, obrazovanje, zaposlenost i dr.)
- Sastav obitelji (obiteljska cjelovitost, bračni status roditelja, broj i redosljed rođenja djece)
- Odnosi u obitelji (roditeljski odgojni stil, delikvencije i kriminalitet članova obitelji i slično)

Navedeni autor smatra da „maloljetni delikventi češće dolaze iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa i necjelovitih, kvantitativno deficijentnih obitelji.“ (Singer, 2008:285). Također isti autor naglašava da obiteljska cjelovitost i socioekonomski status predstavljaju tek rizične čimbenike razvoja delikventnog ponašanja te je potrebno uzeti u obzir i kvalitetu odnosa u obitelji, roditeljski odgojni stil, obilježja članova obitelji i samog djeteta.

Prema Doležal (2006) jačanje povezanosti članova u obitelji, čvrsta i otvorena komunikacija, konzistentnost roditelja u odgoju, ispunjenje djetetove potrebe za emocionalnom i materijalnom sigurnošću i izgradnja pozitivnog odnosa prema akademskom uspjehu može spriječiti pojavu poremećaja u ponašanju. Navodi i naglašava važnost poboljšanja roditeljske prakse i ulaganja u poboljšanje obiteljskog okruženja kao najučinkovitije strategije smanjivanja poremećaja u ponašanju i delikvencije djece i mladih.

Kako naglašavaju autori Mikšaj-Todorović, Ricijaš, Singer (2006) za pravilan razvoj djeteta potrebni su briga za dijete i kvalitetni odnosi u obitelji, dok poremećeni odnosi u obitelji su u neposrednoj vezi su s poremećajima u razvoju djeteta. Isti autori navode da prema mnogim istraživanjima izravan utjecaj na razvoj djeteta imaju: struktura obitelji, socijalni status, komunikacijski procesi unutar obitelji, roditeljski odgojni stil, ekonomski status roditelja obrazovna i kulturna razina i sl. (Kovačević, 1981; Mejovšek i Kovačević, 1984; Ghodsian i sur., 1985, Cohen i Brook, 1987, Mikšaj- -Todorović, 1988; Momirović, Poldrugac, Bašić, 1988; Bosnar i Prot, 1989; Hošek i Poduška, 1989; Koller-Trbović, Horga, 1989; Ajduković, 1990; Brajša i sur., 1990; Lacković-Grgin, 1992; Singer i Mikšaj-Todorović, 1993 prema Mikšaj-Todorović i dr. 2006).

2.1. Funkcionalne obitelji

Autori Becvar i Becvar (1996), Lindahl (1998), Stoll i Fink (2000), Fine i Wardle (2001), Karpowity (2001) prema Ljubetić (2007) ističu da roditelji mogu biti puni razumijevanja, povjerenja i topline te su takve obitelji funkcionalne i zdrave. Odnosno ako u obitelji nije takvo ozračje, takve obitelji su disfunkcionalne i nezdrave. Važnost obitelji na cjelokupni razvoj djeteta, a i suvremenog društva iziskuje sve više istraživanja. Treba naglasiti sva recentna istraživanja temelje svoj pristup na funkcioniranju obitelji, a ne samo na sadržaju obitelji.

Funkcionalna obitelj je ona u kojoj članovi obitelji međusobno komuniciraju na otvoren, konstruktivan način i pružaju emocionalnu podršku jedni drugima. Takva obitelj stvara stabilno i sigurno okruženje u kojem djeca mogu razviti emocionalno, socijalno i psihološki. U funkcionalnim obiteljima roditelji pokazuju empatiju i razumijevanje, postavljaju jasne granice, ali i dopuštaju djeci autonomiju te ih potiču na osobni rast (Ljubetić, 2007).

Ista autorica navodi obiteljske karakteristike funkcionalne obitelji: „...bolja pripremljenost za nošenje sa stresom, otvoreni komunikacijski kanali i spremnost za suradnju, obiteljski temeljni odgovor na stres, povjerenje u druge ljude, topli odnosi unutar obitelji, samopouzdanje

i pouzdanje u druge, slobodne interakcije s većim socijalnim sustavom, više osobne, obiteljske i vanjske spretnosti (Ljubetić, 2007:31).

2.2. Disfunkcionalne obitelji

Disfunkcionalna obitelj, s druge strane, karakterizirana je obrascima ponašanja koji ometaju zdrav emocionalni i psihološki razvoj članova obitelji. Takve obitelji često uključuju problematičnu komunikaciju, sukobe, emocionalnu distancu, fizičko zlostavljanje, emocionalno zlostavljanje ili zanemarivanje. Djeca u disfunkcionalnim obiteljima mogu razviti nisko samopoštovanje, tjeskobu ili probleme u ponašanju, što može imati dugoročne posljedice na njihovu sposobnost da uspostave zdrave odnose kasnije u životu (Walsh, 2012).

Kao što naglašava autorica Ljubetić (2007) često su takve obitelji suočene nasiljem u obitelji, međusobnim nepovjerenjem, nedostatkom komunikacije i emocionalne nestabilnosti. Djeca iz disfunkcionalnih obitelji odrastaju bez roditeljskog nadzora, nemaju jasno određene granice te nisu naučili djelotvorne načine nošenja s emocijama. Takva obitelj propada i ne može djelotvorno suočiti sa problemima i izazovima.

Disfunkcionalna obitelj i maloljetnička delikvencija često su povezane jer obiteljsko okruženje igra ključnu ulogu u oblikovanju ponašanja djeteta. Disfunkcionalna obitelj obično je obilježena problemima poput loše komunikacije, emocionalne zapuštenosti, nasilja, zloupotrebe supstanci, neadekvatnog nadzora, i drugih oblika nefunkcionalnog ponašanja. Takvi uvjeti mogu povećati rizik da djeca i mladi razviju delinkventno ponašanje.

2.3. Kako disfunkcionalna obitelj doprinosi poremećajima u ponašanju djece

Disfunkcionalna obitelj može značajno doprinijeti maloljetničkoj delikvenciji, jer takvo obiteljsko okruženje često nije u stanju pružiti djeci potrebnu emocionalnu podršku, nadzor i zdrave modele ponašanja. Postoje brojna istraživanja koja ukazuju na vezu između disfunkcionalnih obiteljskih odnosa i povećanog rizika od delinkventnog ponašanja kod mladih. (Loeber i Stouthamer, 1986; Farrington, 1992 prema Mikšaj-Todorović, Ricijaš, Singe, 2006).

Rezultati u tim istraživanjima upućuju na čimbenike kao što su: poremećeni odnos u obitelji, slab nadzor i roditeljski odgojni stil sa slabom uključenošću roditelja u odgoj djece, antisocijalno ponašanje roditelja, niski obrazovni status roditelja, sklonost alkoholu i opojnim sredstvima, nezaposlenosti, te različitim poremećajima osobnosti koji su povezani s neprihvatljivim ponašanjem djece, a koje može dovesti i do kriminalnog ponašanja.

Nadalje, obilježja koji doprinose delikvenciju su: modeliranje negativnog ponašanja, nedostatak emocionalne podrške i roditeljskog nadzora, roditeljski konflikti, zloupotreba supstanci, zanemarivanje i ekonomska nesigurnost (Singer i sur. 2008).

Ako roditelji pokazuju nasilno, kriminalno ili antisocijalno ponašanje, veća je vjerojatnost da će djeca takva ponašanja smatrati prihvatljivima. Za modeliranje negativnog ponašanja djece koja uče promatrajući ponašanje svojih roditelja Singer (2008) u svom radu navodi: „... sukladno teoriji socijalnog učenja, Wright u Wright (1994) smatraju da se djeca od roditelja uče agresivnom ponašanju (mehanizmu imitacije i pozitivnog potkrepljivanja) rabeći dopuštena sredstva u dosezanju svojih ciljeva.“ (Singer, 2008:286).

Nedostatak emocionalne podrške i roditeljskog nadzora – djeca koja odrastaju u obiteljima s malo emocionalne podrške ili nadzora često traže prihvaćanje i podršku izvan kuće, što ih može dovesti u rizične situacije ili društva koja potiču delinkventno ponašanje

Prema Singer (2008) dijete koje je svjedok stalnih konflikata i svađa između roditelja može stvoriti osjećaj nesigurnosti i emocionalne nestabilnosti, što ga u svom socijalnom okruženju čini zaplašenim i nepovjerljivim. Takvo dijete od svoje okoline očekuje nekorektan odnos i podcjenjivanje te se unaprijed ponaša na destruktivan način što može pridonijeti razvoju različitih društveno neprihvatljivih i delinkventnih ponašanja.

Ako su roditelji uključeni u zloupotrebu alkohola ili droga, stvara se nesigurno okruženje, te povećavaju se šanse da djeca razviju slična ponašanja ili traže vanjski bijeg kroz kriminalne aktivnosti. „Pojavni oblici asocijalnog ponašanja članova obitelji kao što su alkoholizam, skitnja i nerad, prosjačenje, prostitucija, promiskuitet i slično, ne samo što u pravilu narušavaju ozračje međuljudskih odnosa u obitelji, već putem negativnog uzora i poremećenih interpersonalnih odnosa ostvaruju i neposredno poguban utjecaj na razvoj odgoja djece“ (Singer i sur. 2008:296)

Isti autor navodi da roditeljsko kažnjavanje i pedagoško zanemarivanje djeteta povezano je sa poremećajima u ponašanju djeteta. Fizičko, emocionalno zlostavljanje i zanemarivanje od strane roditelja značajno povećava rizik od razvoja problematičnih ponašanja kod mladih poput neopravdanih izostanka iz škole, nediscipliniranosti, fizičkoj i verbalnoj agresivnosti, prkosu i laganju.

Financijski problemi i povezan stres često dovode do tenzija i sukoba u obitelji, što može uzrokovati emocionalne i psihološke probleme kod djece, čineći ih sklonijima delikvenciji.

3. RODITELJSKI ODGOJNI STILOVI

Obiteljske odnose uvelike određuje roditeljski stil odgoja koji izravno utječe na zdravlje djece i njihovo ponašanje. Ljubetić (2007) navodi četiri odgojna stila: autoritativni, autoritarni, popustljivi i zanemarujući. Naglašavajući da razlike između odgojnih stilova proizlaze iz dimenzija: roditeljske topline (roditeljska briga, toplina i ohrabivanje) i roditeljskog nadzora (dimenzija nadzora i kontrole).

3.1. Autoritaran roditeljski odgojni stil

Strogi autoritaran roditeljski odgojni stil je stil u kojem roditelj strogo nadzire dijete i postavlja pred njega velika očekivanja, a u isto vrijeme djetetu pruža nedovoljno potpore i topline. Ne objašnjavajući djetetu svoje zahtjeve i pravila roditelj od djeteta očekuje poslušnost. Zrilić (2005) navodi: „Autoritarni roditelji postavljaju čvrsta pravila i standarde, ali s djecom nikad ne raspravljaju o razlozima uspostavljanja takvih pravila niti razmišljaju o tome koliko je to djelotvorno za zdrav razvoj djeteta sa svim njegovim potencijalima. Ovakav odnos prema djeci pripisuju svojoj velikoj brizi za njih, a nisu svjesni da kritikama i hladnim postupcima nikad ne dolaze do dječjeg srca“ (Zrilić, 2005:127). Roditelj kršenjem pravila i granica koje je postavio, često i tjelesno kažnjava prekršaje djeteta. Zbog takvog odgojnog stila djeca nisu spontana te su sklona povlačenju ili promjenama raspoloženja.

Prema Zrilić (2005) autoritarni roditelji često autoritet grade na:

- a) Patrijarhalnom odnosu u obitelji (otac je glava obitelji i svi se podređuju njegovim odlukama)
- b) Strah djeteta zbog strogosti i tjelesnog kažnjavanja (lažni autoritet)
- c) Distanca roditelja zbog straha da ne izgube autoritet i dostojanstvo
- d) Pouke i prodike
- e) Ucjenjivanje i podmićivanje

Autoritaran roditeljski odgojni stil može kod djece izazvati da je dijete uvijek nezadovoljno i buntovno ili drugu krajnost pokorno dijete koje se prilagođava svemu unatoč drugačijem vlastitom stavu.

3.2. Popustljivi roditeljski odgojni stil

Kod popustljivog roditeljskog odgojnog stila roditelji daju potporu i toplinu međutim pred dijete ne postavljaju izazove i provode slabu kontrolu. Prihvaćajući sva djetetova raspoloženja

i zahtjeve kod djeteta stvaraju nesigurnost, impulzivno i agresivno ponašanje. Popustljivi roditelji nisu ustrajni u provođenju pravila i samim time dijete je nesigurno, nekontrolirano i nezrelo.

Rabotek-Šarić i sur. (2002) navode da:“ Permisivan roditeljski stil opisuje se kao nerestriktivan, topao i prihvaćajući, ali u njemu roditelji ne postavljaju djeci gotovo nikakve granice u odgoju.“ (Rabotek-Šarić i sur., 2002:240).

Žuvela i sur. (2016) smatraju da popustljivi roditeljski odgojni stil: „...podrazumjeva visoku razinu topline i ljubavi, ali je razina nadzora vrlo niska.“ (Žuvela i sur. 2016:21). isti autori smatraju da nedefinirana pravila ponašanja kod djece se manifestiraju impulzivnošću i nezrelošću te takav roditeljski odgojni stil djetetu onemogućuje stjecanje pravila i normi.

3.3.Zanemarujući roditeljski odgojni stil

Zanemarujući roditeljski odgojni stil karakterističan je za roditelje koji niti daju potporu niti toplinu, a pred dijete postavlja premalo izazova i zahtjeva. Roditelji često ostavljaju djecu bez nadzora ne znajući niti s kim se druže niti što rade. Takve odgojne metode roditelja koji se minimalno uključuju u djetetove aktivnosti, ne znaju potrebe i želje svoje djece, niti imaju kontrolu gdje se nalazi kod djece razvijaju različite oblike neprihvatljivog ponašanja.

Zrilić (2005) navodi da u obiteljima u kojima je slaba komunikacija, niska razina topline i nadzora te ne postoji interes roditelja za aktivnosti djeteta, djeca su zahtjevnija i neposlušnija.

Lamborn i sur. (1991), Steinberg i sur. (1994) prema Rabotek-Šarić i sur. (2002) navode da zanemarujući roditeljski odgojni stil je karakterističan za roditelje koji pružaju malo zanimanja, pažnje i emocionalne podrške ali i postavljaju malo ograničenja. U svojim istraživanjima ističu povezanost zanemarujućeg roditeljskog odgojnog stila i različitih poremećaja u ponašanju.

Gorman–Smith i suradnici (2002) prema Žuvela i sur. (2016) zaključuju da za zanemarujući roditeljski odgojni stil karakteristična je niska razina povezanosti članova obitelji, niska razina nadzora i discipline te je takav odgojni stil značajan prediktor kasnijeg delikventnog ponašanja mladih.

3.4.Autoritativan roditeljski odgojni stil

Autoritativan roditeljski odgojni stil obuhvaća prilike u kojima roditelj potiče samostalnost, kreativnost, znatiželju kod djeteta ali i u toplom i podržavajućem okruženju jasno određuje granice i provodi nadzor.

Ljubetić (2007) navodi da „vještim kombiniranjem prihvaćanja i razumijevanja djeteta, postavljanjem opravdanih zahtjeva pred njega te kontroliranjem tih zahtjeva roditelj će izgraditi autoritet koji će djetetu pružiti prijeko potreban osjećaj sigurnosti i povjerenja u roditelja“ (Ljubetić. 2007:61).

Lacković-Grgin (1977) prema Ljubetić (2007) navodi da je djetetovo ponašanje rezultat određenog stila odgoja. Sigurna privrženost, osjećaj pripadnosti, otvorena konstruktivna komunikacija i međusobno povjerenje otvaraju mogućnost dječjeg konstruktivnog učenja, prihvaćanja normi i vrijednosti, te razvoj ličnosti djeteta.

Uspješnost autoritativnog roditeljskog odgojnog stila očituje se u uspješnom odgoju djeteta. Obitelj je socijalna zajednica u kojoj roditelj gradi autoritet koji djetetu pruža sigurnost i povjerenje u roditelja te osjećaj privrženosti i pripadnosti. Poticanje komunikacije omogućava stvaranje kohezije unutar obitelji. Roditelj čiji je odgojni stil autoritativan, otvorenom i konstruktivnom komunikacijom, omogućava djetetu da izrazi svoje misli, emocije i osobna mišljenja. Jasnim određivanjem granica od roditelja i mogućnošću slobodnog izbora, djeca se osjećaju prihvaćenima jer se njihovo mišljenje cijeni. Autoritativnim roditeljskim odgojnim stilom djeca od roditelja dobivaju ono što trebaju za svoj razvoj: „...usmjeravanje u iskazivanju topline i zahtjevnosti, uspostavljanje ravnoteže moći, stjecanju vještina komuniciranja i rješavanja sukoba na društveno prihvatljiv način i sl.“ (Ljubetić, 2007:61). Razvojem socio-emocionalnih vještina stječu socio-emocionalnu kompetenciju koja utječe na njihovu sposobnost uspješnog rješavanja problema, poštivanju tuđih mišljenja i uspostavljanju kvalitetnih odnosa s drugima.

Slijedom toga, obitelj kao socijalnu zajednicu od važnosti za djetetov daljnji razvoj (slika 2.) možemo prikazati kao četiri područja u obliku „napuhana balona“. Ako dođe do praznjenja jednog od „balona“ dolazi do poremećaja tog područja. Nesklad među područjima izravno utječe na daljnji razvoj djeteta. Prema Ljubetić (2007) niska razina emocionalne topline, bliskosti i privrženosti povezana je sa socijalnim povlačenjem djece, psihološkom uznemirenošću, tjeskobom i agresivnim ponašanjem.

Slika 2. Obitelj je socijalna zajednica od važnosti za dijete i temelj njegovog daljnjeg razvoja

3.5. Utjecaj roditeljskih odgojnih stilova na ponašanje djece

Najnovija istraživanja roditeljskog ponašanja i postupaka u odgoju djece pokazala su da je roditeljstvo jedno od najzahtjevnijih izazova s kojim se suočavaju roditelji, a koji ima izravni utjecaj i na zajednicu u kojoj dijete odrasta. Suvremeno poimanje roditeljstva i promjena položaja djece u društvu Delale (2009) u svom radu razmatra kroz kategoriju korektivnih i kategoriju preventivnih roditeljskih odgojnih postupaka. Roditeljski preventivni odgojni postupci očituju se kroz dimenziju topline i ponašanja roditelja kao odgovora na ponašanje djeteta, dok korektivni roditeljski odgojni postupci odnose se na područje discipliniranja. Razlika između stilova roditeljskog odgoja i ponašanja djeteta izuzetno je važna jer u konačnici postupci roditelja mogu utjecati preventivno i prije nego se desi neprimjereno ponašanje. U istom radu autorica navodi da: „... neki načini roditeljskog ponašanja mogu povećati vjerojatnost da se ponašanja djeteta ponovo pojavljuju, dok ih drugi postupci reduciraju.“ (Delale, 2009:137)

Proučavajući roditeljske odgojne stilove Argyle i Henderson (1985), Clarke-Stewart i sur. (1988), Lamborn (1990) prema Singer i sur. (2008) došli su do zaključka da roditelji koji provode vrijeme s djecom, topli su u kontaktu, podržavajući ali i imaju jasno određene granice te upozoravaju na posljedice ponašanja i tako postižu najbolje odgojne učinke na zdrav razvoj djeteta. S druge strane, prestrog, nedosljedan i preblag odgoj, nedostatak kontrole i tjelesno kažnjavanje povezani su s razvojem delikventnog ponašanja.

Otvorena komunikacija među članovima obitelji može djelovati kao zaštitni čimbenik razvoja delikventnog ponašanja. S druge strane, slaba komunikacija, povezanost s roditeljima i slaba kontrola od strane roditelja su niz faktora koji utječu na ponašanje članova i odnose unutar obitelji, a koji mogu rezultirati sa pojavom i razvojem delikvencije. Takvi obiteljski odnosi i

obiteljsko okruženje karakteristično je za disfunkcionalne obitelji, stoga možemo reći da: „Na pojavu i razvoj delikvencije djeluje čitav niz faktora koji su vezani za različite socijalne kontekste u kojima djeca borave, a najčešće korijene imaju u disfunkcionalnim obiteljima.“ (Zrilić, 2011:75).

4. ZAŠTITNI I RIZIČNI ČIMBENICI RAZVOJA POREMEĆAJA U PONAŠANJU

Kada govorimo o razvoju poremećaja u ponašanju najčešće istraživani čimbenici su oni koje vezujemo za obitelj. Za disfunkcionalne obitelji karakteristično je zanemarivanje, nasilje u obitelji, nedostatak roditeljskog nadzora i podrške, ili roditelji koji su sami delikventi. Osim utjecaja obitelji na razvoj poremećaja u ponašanju imaju utjecaj: socijalni čimbenici (utjecaj vršnjaka, loša ekonomska situacija, pripadnost skupinama čije ponašanje znatno se razlikuje od opće prihvaćenih normi ponašanja), psihološki čimbenici (mentalni problemi, nisko samopoštovanje, impulzivnost, problemi s ljutnjom i emocionalnom regulacijom), društveni i kulturni utjecaji (mediji i kultura nasilja) i obrazovni (problematično ponašanje u školi, izostajanje iz škole, nedostatak interesa i niska akademska postignuća).

Singer (1996) u svom radu navodi da čovjek svojim rođenjem postaje članom obitelji, a tijekom života postaje članom raznih skupina. Te skupine, kao i obitelj, mogu imati zaštitni faktor razvoja djeteta pružajući mogućnosti modela ponašanja temeljenih na stjecanju statusa i stavova. Naglašavajući da: „Brojne i vrlo različite društvene skupine s različitim vrijednosnim sustavom, kriterijima i modelom ponašanja također mogu biti izvor brojnih konflikata i tenzija koji mogu pogodovati i delikventnim oblicima ponašanja.“ (Singer, 1996:103). Stoga su pedagogima i kriminolozima zanimljivi utjecaji obitelji i vršnjaka na ponašanje pojedinca.

Prema zaključcima u istraživanju Obradović (2008) navodi povezanost neprihvatljivog ponašanja sa obitelji, širom okolinom i kriminogenih uvjeta u kojima odrastaju djeca. Ponašanje djeteta poput lošeg ponašanja u školi, neprihvatljivog ponašanja u zajednici u kojoj žive, organizaciji slobodnog vremena i njihovim osjećajima, izgrađenog stajališta i vrijednostima uvelike uvjetuje stupanj disfunkcionalnosti obitelji. U takvim obiteljima Obradović navodi da maloljetnik može razviti delikventno ponašanje u kronično ovisno, tj. od počinjenja jednog kaznenog djela do recidivista. Majdak (2011) u svojim zaključcima svojih istraživanja obrazlaže predviđanje i objašnjenje delikventnog ponašanja, te povezanost takvog ponašanja sa individualnim rizičnim čimbenicima (biološki, emocionalni i kognitivni), neposredno obiteljsko okruženjem (cjelovitost obitelji, odgojni stilovi odnosu unutar obitelji, socioekonomske pojave) i povezanost s vršnjacima, širom okolicom i obrazovanjem.

Kujundžić (2019) navodi čimbenike koji utječu na ponašanje kao što su stabilnost obitelji i odnosi unutar obitelji, kontrola i nadzor roditelja, nezaposlenost, veze sa vršnjacima i školski uspjeh i veze sa asocijalnih i antisocijalnih osoba iz okoline. Treba naglasiti da su sva istraživanja došla do spoznaje i zaključka, kako je potrebno preventivno djelovati na sve čimbenike kako ne bi došlo do neprihvatljivog ponašanja i u konačnici do pojave recidivizma

maloljetnika. Razvojem samopoštovanja, pozitivne slike o sebi i uvid u shvaćanje maloljetnika o vlastitom ponašanju preduvjeti su izostanka ili smanjenja neprihvatljivog ponašanja.

Bašić (2000) o čimbenicima koji imaju utjecaj na poremećaj u ponašanju naglašava važnost istraživanja utjecaja zaštitnih i rizičnih čimbenika, ali i važnost istraživanja instrumenata „za procjenu učinkovitosti sustava preventivnih intervencija“ (Bašić, 2000:30). Veliki broj istraživanja naglašava važnost promatranja i prepoznavanja povezanosti određenih zaštitnih čimbenika, te njihov utjecaj i zaštita od određenih kategorija rizika. U današnje vrijeme stvara se potreba za novim teorijskim okvirima i izgradnji učinkovite strategije sa ulogom razvoja djeteta, podrške roditeljima. Izgradnja strategije i planirane aktivnosti temeljile bi se na istraživanju “rizičnih čimbenika dječjeg razvoja, na što se nastavlja i istraživanja zaštitnih čimbenika dječjeg razvoja, odnosno otpornosti djece koja žive u neprihvatljivim okolnostima za njihov razvoj i njegove manifestacije“ (Bašić, 2000:35)

Williams, Ayers, Artur (1997) prema Zrilić (2011) u svojim istraživanjima poremećaja u ponašanju navode najčešće rizične čimbenike:

- Genetske ili biološke čimbenike rizika (perinatalna trauma, neurotoksičnost u trudnoći, alkohol ili droge)
- Individualne i vršnjačke čimbenike rizika (misli o delikventnom ponašanju, povezanost s delikventnim vršnjacima i utjecaj vršnjaka)
- Rizične čimbenike povezane sa školom (školski neuspjeh, siromašno akademsko postignuće, disciplinski problemi, nedostatna privrženost školi)
- Rizične čimbenike u obitelji (problemi u obitelji, obiteljski konflikti, obiteljska povijest visokorizičnog ponašanja, neadekvatna ponašanja roditelja kao modela)
- Rizični čimbenici u zajednici (kronično nasilje u zajednici, siromaštvo).

Mnogi autori, Farrington (1994), Hawkins i dr.,(1995) Williams, Ayers, Artur (1997) prema Bašić (2000), navode zaštitne faktore koji smanjuju rizik za pojavu neprilagođenog ponašanja. To su:

- Ženski spol
- Jaka povezanost i dogovori u obitelji u podržavajućem obiteljskom ozračju,
- Otpornost i pozitivan temperament
- Sposobnost za prilagođavanje i oporavak
- Jaki vanjski sustav podrške koji jača dječje napore za sučeljavanje sa rizicima i stresorima
- Zdrava vjerovanja

- Uživanje u socijalnoj interakciji, prosocijalne grupe vršnjaka
- Vještine rješavanja socijalnih problema, socijalne vještine
- Inteligencija
- Akademske postignuće
- Samodisciplina

Identificiranjem i praćenjem rizičnih i zaštitnih čimbenika Bašić (2000) naglašava važnost razvoja potencijala djeteta, njegove kompetentnosti i jakih strana, a ne samo kako navodi ista autorica da „mnogi pristupi riziku opisuju taj rizik usmjeravajući se na probleme, a ne jakosti, posebno na osobne, obiteljske i zaštitne čimbenike zajednice.“ (Bašić, 2000:39). Naime, u istraživanjima McWhirter i dr. (1993) prema Bašić (2000) su došli do spoznaje da neka djeca usprkos jako rizičnim životnim uvjetima uspijevaju razviti vještine koje im omogućavaju „odgovornu i sposobnu odraslost“.

Ipak, valja naglasiti kako su „rizični i zaštitni faktori vjerojatni, ali ne i perfektni predikatori poremećaja u ponašanju djece i mladeži“ (Bašić, 2000:40). Ista autorica naglašava potrebu preventivskih programa „da pomognu djeci i mladeži koja pokazuju te signale i nedostatak pozitivnih ponašanja ili kompetencija može voditi u nekom vremenu do problema ponašanja koji imaju više jako opasnih posljedica (negativni izlazi).“ (Bašić,2000:42).

Burt, Resnick i Novick (1998) prema Bašić (2000) postavljaju konceptualni okvir:

Čimbenici rizika / zaštitni čimbenici

Sustavni pokazivači / problemi u ponašanju

Pozitivna ponašanja / negativna ponašanja

Ovaj konceptualni okvir Burt, Resnick i Novick (1998) prema Bašić (2000) razmatra ranije čimbenike rizika (dysfunkcionalne obitelji, siromaštva i šire zajednice) na koje se ranom prevencijom i jačanjem zaštitnih čimbenika (individualna kompetentnost, roditeljska kompetentnost, utjecajem škola i drugih odraslih) uz rano prepoznavanje pokazivača (loša školska postignuća, izvanobiteljska skrb za dijete) može ranom prevencijom utjecati na smanjivanje rizika od problema u ponašanju (izostajanje s nastave, nasilje, rana seksualna aktivnost, upotreba duhana, alkohola i drugih droga, bježanje od kuće i druženje s delikventnim vršnjacima). Takvom intervencijom ojačala bi se pozitivna ponašanja (pohađanje škole, dobra

školska postignuća, odgađanje seksualnih aktivnosti, pozitivna interakcija s obitelji, socijalne vještine, visoko samopoštovanje i motivacija za uspjeh). Poznavanjem rizičnih i zaštitnih čimbenika i rano interveniranje spriječile bi se negativne posljedice (napuštanje škole, loše šanse za dobro zaposlenje i ekonomska nesigurnost u budućnosti, trudnoća prerano roditeljstvo, spolno prenosive bolesti, zloupotreba ili ovisnost o alkoholu i opojnim drogama, fizičko zlostavljanje, incest, smrt ili ranjavanje pištoljima, noževima ili uslijed nasilja, prometnih nesreća, depresija, suicid, kriminalna osuđivanost)

Prema tome ista autorica navodi da svi uključeni u razvoj djeteta i mladeži (roditelji, odgojitelji učitelji, stručni timovi) moraju raditi na jačanju „snaga mladog čovjeka, jačanju zaštitnih čimbenika u njihovoj okolini i smanjivanju rizika ukoliko su se prethodni rizični čimbenici i sustavni pokazivači pojavili rano i za posljedicu imaju negativne izlaze“ (Bašić, 2000:43)

Negativne posljedice mogu biti zaobiđene uz pravovremeno prepoznavanje rizičnih čimbenika i podršku roditeljima u razvoju njihovih kompetencija u roditeljstvu, a sve u cilju pozitivnog razvoja djece i mladeži i njihovog osnaživanja,.

4.1. Obiteljski odnosi kao rizični i zaštitni čimbenik razvoja

Lattanzi-Licht (1996) prema Ljubetić (2007) navodi karakteristike funkcionalne obitelji: članovi doživljavaju obitelj kao sigurnu i podržavajuću zajednicu, granice su jasno određene, te su uvažene potrebe svakog pojedinog člana obitelji za otvorenom komunikacijom i slobodno izražavanje emocija. U takvim obiteljima koje su ispunjene optimizmom, zajedništvom, ljubavlju i poštovanjem, djeca su bolje pripremljena za sve izazove koje im budućnost donosi.

Ako toga nema dolazi do svađa i nezadovoljstva, te „za razliku od funkcionalnih, disfunkcionalne obitelji su one koje propadaju, jer nisu u mogućnosti djelotvorno se suočiti sa životnim problemima“ (Ljubetić, 2007:30). U takvim obiteljima stvara se suprotan efekt zdravom okruženju. Obitelji su suočene različitim oblicima nasilja, bračni odnosi su napeti. Bez osjećaja sigurnosti, povjerenja i neznatnog roditeljskog nadzora, takve obitelji su rizične i sprječavaju zdravi razvoj u djetinjstvu. Djeca iz takvih obitelji pod velikim su rizikom razvijanja poremećaja u ponašanju.

4.2. Vršnjački kontekst kao čimbenik rizika

Prema mišljenju Singer (1996) „Obiteljske prilike, bile one povoljne ili nepovoljne, mogu imati stanovito značenje za kasnije ponašanje čovjeka pa i za kriminogenezu tek kad ih stavimo u odnos prema cjelokupnoj ličnosti i drugim utjecajima sredine u kojoj živi.“ (Singer,

1996:103). Život u obitelji i pojedini događaji u obitelji izravno utječu na ponašanje i razvoj djeteta, ali sve raniji dolazak u dječji vrtić, isti autor naglašava kao „najčešće prvi dodir sa društvenom sredinom, sa skupinom, te sili na uspostavu određenih odnosa.“ (Singer, 1996:103)

Prema Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014), vrtić je mjesto cjelovitog razvoja djeteta u interaktivnom odnosu s vršnjacima, okruženje u kojem dijete oblikuje njegove sposobnosti, vrijednosti, navike i vještine. Odgojitelj ima važnu ulogu u poticanju cjelovitog razvoja i dobrobiti djeteta, stvaranjem socijalnog i prostorno-materijalnog okruženja, pozitivnog ozračja stvarajući tako vrtić i vršnjačke odnose kao zaštitni faktor.

Doležal (2006) u svom radu naglašava sudjelovanje cjelokupnog školskog osoblja u stvaranju pozitivnog školskog ozračja gdje se dijete osjeća prihvaćeno i sigurno, te je takvo pozitivno ozračje poticajno za postizanje dobrih akademskih rezultata. Svojim autoritetom i primjerom odgovornog ponašanja, u svakom trenutku pružajući podršku i pomoć, nastavnici i učitelji angažirani su u sprečavanju pojave u poremećajima u ponašanju.

Singer (1996) navodi da pojedinac tijekom svog života postaje pripadnikom različitih skupina s različitim vrijednosnim sustavom i modelom ponašanja. Zaštitna funkcija skupina pruža mogućnost stjecanja određenih vrijednosnih stavova i modela ponašanja dok negativni utjecaj vršnjaka može značajno povećati rizik od poremećaja u ponašanju kao što naglašava isti autor: „Brojne i vrlo različite društvene skupine s različitim vrijednosnim sustavom, kriterijima i modelom ponašanja također mogu biti izvor brojnih konflikata i tenzija koje mogu pogodovati i delinkventnim oblicima ponašanja.“ (Singer, 1996 :103).

Utjecaj vršnjaka, pogotovo u adolescenciji, postaje sve važniji jer mladi u toj fazi traže prihvaćanje i identitet unutar vršnjačkih skupina. Na ponašanje adolescenata iznimno bitno je društvo vršnjaka i vršnjače norme dok utjecaj roditelja slabi. Za doba adolescencije karakteristično je kršenje društvenih normi i porast rizičnog ponašanja te takva ponašanja mogu imati „...ozbiljne posljedice kao što su lošija psihološka prilagodba, akademski neuspjeh, problemi sa zakonom, pa čak i smrt.“ (Šentija Knežević, Kuculo i Ajduković, 2019:70).

Vršnjačko nasilje je jedan od oblika rizičnog ponašanja s izrazito negativnim posljedicama, a može uključivati: fizičko (razbijanje osobnih stvari, udaranje, šamaranje), verbalno (omalovažavanje, vrijeđanje i sl.), relacijsko (izbjegavanje, isključivanje, ignoriranje) i elektroničko nasilje. Bender i Losel (2011), Ttofi i sur. (2011) prema Šentija Knežević, Kuculo i Ajduković (2019) smatraju da je vršnjačko nasilje prediktor kasnije delikvencije i problema sa zakonom. S druge strane, vršnjaci koji su žrtve nasilja u riziku su za razvoj anksioznosti, imaju emocionalne probleme i nisko samopoštovanje te takva nisu omiljena među vršnjacima i imaju manje prijatelja.

Elektroničko nasilje postaje sve prisutniji problem s porastom korištenja interneta, društvenih mreža i mobitela među mladima. (Sušac i sur., 2016 prema Šentija Knežević i sur., 2019). Elektroničko nasilje uključuje zlonamjerne radnje koje se odvijaju putem digitalnih platformi, a usmjerene su na pojedince ili grupe s ciljem uznemiravanja, zastrašivanja ili ponižavanja (objavljivanje kompromitirajućih fotografija, poruka i elektroničke pošte ružnog sadržaja). Djeca i adolescenti izloženi elektroničkom nasilju često razvijaju simptome anksioznosti, depresije, nisko samopoštovanje, osjećaju izolaciju te je povećan rizik zlouporaba droge i alkohola.

Vršnjački kontekst igra ključnu ulogu u formiranju ponašanja adolescenata. „Unatoč tome rizična ponašanja djece i adolescenata mogu imati ozbiljne negativne posljedice na tjelesno i mentalno zdravlje koje se, ukoliko se ne prepoznaju na vrijeme i ne pruži se potrebna stručna pomoć, protežu i na odraslu dob.“ (Šentija Knežević i sur., 2019:77). Isti autori u svom istraživanju ističu vrijeme adolescencije „kritičnim razdobljem u usvajanju rizičnih ponašanja koja mogu utjecati na ostatak života“.

5. POREMEĆAJI U PONAŠANJU

Pojam poremećaji u ponašanju koristi se za opisivanje ponašanja djece i maloljetnika, te predstavljaju: "... ona ponašanja koja na neki način mogu biti štetna i opasna za dijete i okolinu, odstupanja od normi uobičajenih ponašanja za tu dob, spol, situaciju i okruženje, mogu biti prisutna na osobnom planu i u socijalnome okruženju te zahtijevaju stručnu pomoć." (Zrilić, 2013:111). Takva ponašanja kod djece i maloljetnika obuhvaćaju različite oblike ponašanja koji značajno odstupaju od društveno prihvaćenih normi i standarda. Ovi poremećaji mogu biti kompleksni i utjecati na djetetov emocionalni, socijalni i akademski razvoj. Različiti faktori uključuju genetiku, okolinu, obiteljsku dinamiku i individualne osobine, mogu pridonijeti razvoju poremećaja. U svom radu Frick i Morris (2004) navode da okolinski čimbenici, uključujući roditeljske prakse, obiteljske sukobe i izloženost nasilju, značajno pridonose razvoju i pogoršanju problema ponašanja kod djece.

Poremećaji u ponašanju mogu imati dugoročne posljedice ako se ne prepoznaju i ne tretiraju na vrijeme. Poremećaji u ponašanju javljaju se još u ranoj i predškolskoj dobi. Zrilić (2013) navodi podjelu na aktivne oblike (ubrajamo: prkos, uzornost, nametljivost, neposluh, agresivnost i laganje) i pasivne (manifestiraju se kao: povučenost, potištenost, nemarnost i plašljivost).

Treba naglasiti da odrastanjem sva neprihvatljiva ponašanja u ozračju disfunkcionalnih obitelji mogu prerasti u aktivne ozbiljnije oblike. Singer (1996) navodi da za pojavu poremećaja u ponašanju posebno je važno asocijalno ponašanje članova obitelji, poput skitnje, nerada, alkoholizma, prostitucije i slično. Takvo ponašanje odraslih vjerojatno će se odraziti na razvoj i ponašanje djeteta, te će se negativno odraziti i na socijalizaciju djeteta. Ackerman (1958) prema Singeru (1996) navodi da: "emocionalne smetnje većine ljudi proizlaze iz negativnih iskustava svakodnevnog obiteljskog života" (Singer, 1996:231).

Obiteljska okolina vrlo je važna za razvoj poremećaja u ponašanju. Kombinacijom međuljudskih odnosa u obitelji i roditeljskog odgojnog stila Singer (1996) smatra da izravno utječe na poticanje ili smanjenje vjerojatnosti poremećaja u ponašanju. Poremećaji u ponašanju, kao što su slabi školski uspjeh i bježanje s nastave, utječu za normalan tijek školovanja koje je bitan uvjet za afirmaciju u životu. Osim toga, javljaju se i neke manifestacije ponašanja koje mogu prerasti u maloljetničku delikvenciju, sklonost konzumacijama alkohola i ovisnost o opojnim sredstvima, divljanje, krađa, zlostavljanje vršnjaka, vandalizam i klađenje.

Potrebno je pokloniti osobitu pozornost, kako navodi Singer (1996) poremećajima u ponašanju i kriminalitetu djece i maloljetnika, naglašavajući „, radi se, konačno, o segmentu

stanovništva koji će preuzeti odgovornost za budući razvitak društvene zajednice i nije svejedno kakva je kvaliteta tog dijela populacije.“ (Singer, 1996:193).

Stoga Singer (1996) u svom radu navodi da jasnim definiranjem cilja preventivnih programa i jasno određenim zadacima ustanova kao nositelja prevencije (odgojno-obrazovne institucije, školski dispanzeri, ustanove i organizacije socijalne skrbi) potrebno za djelotvorno suzbijanje društveno neprihvatljivog ponašanja. Temeljem smatra bolju informiranost svih stručnih djelatnika, roditelja i obitelji o problematici i oblicima manifestiranja neprihvatljivog ponašanja djece, a sve u cilju sprečavanja i otklanjanja takvog ponašanja.

U svom istraživanju Agnew, R. (2001) navodi da, hoće li ponašanje pojedinca rezultirati kaznenim djelom, uvelike ovisi o karakteristikama pojedinaca koji doživljavaju napetost. Konkretno, vjerojatno će dovesti do kaznenog djela kada pojedincima nedostaju vještine i resursi da se nose sa svojim pritiskom u skladu s priznatim i prihvaćenim standardima ponašanja. Kada imaju nisku društvenu potporu, nisku društvenu kontrolu, za svoj pritisak okrivljuju druge i skloni su zločinu.

Popović-Ćitić i Žunić Pavlović (2005) prema Zrilić (2013) donose podjelu ponašanja na:

- Devijantno ponašanje (ponašanje koje znatno odstupa od prihvaćenih normi ponašanja, te takvo izaziva neodobravanje društva)
- Asocijalno ponašanje (ponašanje koja spadaju u uži segment delikvencije ali koja nisu pravno sankcionirana)
- Antisocijalno ponašanje (pojam koji najbliže određuje delikvenciju, ponašanje koje je karakteristično za djecu starijeg uzrasta)
- Rizično ponašanje (ponašanje koje ugrožava socijalno blagostanje, fizičko i psihičko zdravlje)
- Socijalna neprilagođenost (ponašanje karakteristično najčešće za adolescente a proizašlo je kao reakcija na stresne događaje u životu)

Sve veća učestalost pojave problema u ponašanju djece i mladih u društvu zahtjeva usmjerenost na prepoznavanje takvih ponašanja. Pojedini oblici tih ponašanja mogu biti neka vrsta predkriminalnog ponašanja, te kao takva zahtijevaju rano upozoravanje i intervenciju, a sve u cilju sprečavanja i prevencije kriminaliteta.

6. PREVENCIJA POREMEĆAJA U PONAŠANJU

Prema Singer (1996) uklanjanje negativnih utjecaja društvene sredine i osiguranje normalnog razvoja djece i mladih važno je za njihov osobni razvoj, prevenciju poremećaja u ponašanju, suzbijanja maloljetničke delikvencije ili sprečavanja ponovnog počinjenja kaznenog djela. Navedeni autor smatra da je važno osposobiti obitelj da pravovremeno prepozna različite znakove poremećaja u ponašanju i da pravilno pristupi i reagira prema djetetu koje već pokazuje takva ponašanja. Kako bi odgojna uloga obitelji bila uspješna, potrebno je osnažiti roditelje u smislu stvaranja stavova, znanja i ponašanja kroz kontinuirano pedagoško obrazovanje roditelja. Takvo osposobljavanje roditelja, osobito onih koji po svojim svojstvima i ponašanju stvaraju nepovoljnu socijalnu sredinu za razvoj djeteta, uključuje suradnju s odgojno-obrazovnim institucijama, kao i s različitim ustanovama i službama socijalne zaštite koje se bave djecom i mladima s poremećajem u ponašanju.

Novija istraživanja Denale (2001) Urbanc (2001) Ajduković (2001), Christle i sur. (2002), Newman (2002) prema Doležal (2006) smatraju da je koncept otpornosti jedan je od glavnih koncepata koji se može primijeniti u prevenciji poremećaja u ponašanju. Navedeni autori smatraju da neugodni i uznemirujući događaji imaju učinak na svu djecu, ali ponašanje djece kao odgovor na te događaje će se razlikovati s obzirom na otpornost djeteta.

Doležal (2006) ističe razvijanje otpornosti na razini pojedinca, obitelji, škole i lokalne zajednice kao najbolji način za prevenciju poremećaja u ponašanju. Ključne elemente za razvoj otpornosti djece i mladeži, u svom istraživanju Howard i Johnson (2001), a prema Doležal (2006) podijelili su na četiri područja na koje raznim intervencijama se može utjecati:

- Obitelj (jačanje povezanosti članova obitelji, zadovoljenje djetetovih potreba, emocionalna i materijalna sigurnost, roditeljski stil odgoja, otvorena komunikacija, zajedničke aktivnosti, pozitivan stav prema obrazovanju)
- Škola (pozitivna školska atmosfera svih sudionika, poticanje dobrih školskih rezultata, školsko osoblje kao primjer odgovornog ponašanja i uspjeha, visoka očekivanja ali i podrška i pomoć)
- Lokalna zajednica (izgradnja osjećaja pozitivnog identiteta, prihvaćenosti i pripadnosti, zaštita i sigurnost svih članova, razvijanje pozitivne komunikacije s vršnjacima i odraslima u zajednici)
- Individualnost (razvijanje osobnih karakteristika u obitelji, školi i uključenost u lokalnoj zajednici iz čega proizlazi razvijanje socijalno-emocionalne kompetentnosti, akademski uspjeh)

Za razumijevanje koncepta otpornosti i važnosti razvoja otpornosti vežu se pojmovi: rizični i zaštitni čimbenici. Prema Doležal (2006): „... otporna djeca, iako je njihovo odrastanje

opterećeno rizičnim čimbenicima, koriste svoje pozitivne snage te pokazuju snalažljivost u postizanju pozitivnih razvojnih izlaza.“ (Doležal, 2006:88). Isti autor naglašava da, rizični i zaštitni čimbenici uvelike utječe na razvoj otpornosti u dječjoj dobi. Definiranjem rizičnih čimbenika omogućuje se oblikovanje ciljanih intervencija i preventivskih programa za sprječavanje pojave poremećaja u ponašanju, dok pronalaženjem zaštitnih čimbenika koji svojim djelovanjem pojačavaju otpornost, smanjuje se utjecaj rizičnih čimbenika.

Također Mangham i sur. (1997) a prema Doležal (2006) naglašavaju da: „Otpornost bi trebala biti shvaćena kao kompleksna, dinamička interakcija između određenih karakteristika „ljudskih sustava“ – koji mogu biti individue, obitelj, škola, zajednica – i šireg okruženja koje okružuje „ljudski sustav“ koji se mijenja tijekom vremena.“ (Doležal, 2006:99). Povezanost svih resursa u zajednici i istovremeno njihovo djelovanje doprinosi razvoju otpornosti, jačanju i razvoju zaštitnih čimbenika povećavajući izgleda za pozitivni ishod, dok smanjenje utjecaja rizičnih čimbenika na nepovoljne ishode tj. pojavu poremećaja u ponašanju.

„Kao što je ranije rečeno svrha preventivnih programa je utjecati ili pospješiti pozitivan razvoj, osnažiti djecu i mlade, razviti potrebne/odgovarajuće socijalne vještine, prevenirati prve manifestacije rizičnih ponašanja“ Bašić (2012:17)

7. MALOLJETNIČKA DELIKVENCija

Zrilić (2011) navodi da „...svaki poremećaj nije delikvencija, iako delikvencija pripada području poremećaja u ponašanju. Delikvencija obuhvaća teže oblike poremećaja u ponašanju, razna kaznena djela i kriminalne aktivnosti.“ (Zrilić, 2011:73). Ista autorica obrazlaže da kad se želi utvrditi da li se radi o ozbiljnijem poremećaju u ponašanju ili o maloljetničkoj delikvenciji presudni kriteriji su: „trajnost, ozbiljnost i odupiranje takvog ponašanja promjeni, te posljedice koje nastaju takvim ponašanjem.“ (Zrilić, 2011:79).

Autori Popović-Ćitić i Žunić-Pavlović (2005) prema Zrilić (2011) pojam delikvencije definiraju kroz pravni pristup (kršenje pravnih propisa) i sociološko-kriminološki pristup (oblici ponašanja koje okolina pojedinca smatra negativnim i neprihvatljivim).

Koller-Trbović (2003) prema Zrilić (2011) navodi da djeca koja odrastaju u nepovoljnim socijalnim okolnostima mogu razviti oblike ponašanja od blagih poremećaja u ponašanju do najtežih oblika delikventnog ponašanja koje rezultira kaznenim djelom maloljetnika.

Žuvela, Vučković Matić, Sindik (2016) navode da: „Pod maloljetničkom delikvencijom podrazumijevamo nedruštveno i protudruštveno ponašanje osobe u razvojnom periodu, koji je odraz njenog poremećenog biološkog, psihološkog i socijalnog razvoja.“ (Žuvela, Vučković Matić, Sindik, 2016:19). Isti autori ukazuju na činjenicu da takvo ponašanje maloljetnika je ozbiljan pedagoški, obiteljski i općedruštveni problem. Naglašavaju da članovi obitelji, vršnjaci i obrazovni sustav nisu pravovremeno prepoznali signale maloljetnika koji traže pomoć i podršku. Nadalje, maloljetničku delikvenciju definiraju kao poremećaj u ponašanju „...odnosno svako ponašanje mladih kojim se krše legalne i moralne norme društvene sredine. Ovakvim određenjem delikventnog ponašanja mladih obuhvaćeni su i oni oblici ponašanja koji su specifični za djecu, a nisu pravno inkriminirani kod odraslih počinitelja (bježanje iz škole, kuće, skitnja, konzumiranje alkohola i sl.“ (Žuvela, Vučković Matić, Sindik, 2016:19).

Kujundžić navodi: „Delikventno ponašanje oblik je asocijalna ponašanja koja se razlikuje od prosječna ponašanja i ima kvalitativnih razlika i specifična obilježja poremećaja u ponašanju.“ (Kujundžić, 2019:16)

Nadalje, Kujundžić (2019) pod pojmom maloljetnička delikvencija podrazumijeva različite oblike ponašanje i kršenje pravnih normi maloljetnika. Također naglašavajući da takva ponašanja imaju obilježja kaznenog djela.

Mnogi teoretičari, te spoznaje i zaključci proizašli iz brojnih istraživanja, ističu važnost definiranja uzroka delikventnog ponašanja. Potreba identificiranja rizičnih i zaštitnih faktora

delikventnog ponašanja proizašla je iz potrebe zaštite djeteta i razvoju samopoimanja i samopoštovanja djeteta za što uspješniji daljnji razvoj u životu.

Prema Bašić i Ferić (2004) rizični čimbenici definiraju se kao čimbenici koji pojačavaju vjerojatnost pojavljivanja, napredovanja i održavanja problematičnih stanja, dok zaštitni čimbenici delikventnog ponašanja štite dijete i smanjuju utjecaj rizika.

8. ZAKON I POSTUPANJE PREMA MALOLJETNICIMA

Kujundžić (2019) navodi da prema djeci koji su počinitelji kaznenih djela u postupcima prema njima se pristupa na drugačiji način nego prema punoljetnim osobama. Uzroci maloljetničke delikvencije i oblici maloljetničke delikvencije uvjetuju i odgojne mjere za maloljetnike. Stoga je potrebno naglasiti da postupanje i pristup prema maloljetnim delikventima izravno utječe na njihovo loše ponašanje, a ispravan i izravan pristup djetetu utječe i na krajnje ponašanje djeteta. Prilikom postupanja prema djetetu, kako navodi Kujundžić, „Tada se u obzir uzimaju mišljenja stručnih suradnika suda, predstavnik centra za socijalnu skrb, liječnika, odgajatelja, roditelja maloljetnika i maloljetnika.“ (Kujundžić, 2019:9). Posebna pozornost usmjerena je na zajamčena prava djeteta u kaznenom postupku o kojima djeca moraju biti obavještena, sa stalnim propitkivanjem njihovog mišljenja i znanja o sudskom postupku koji se vodi prema njima.

Treba naglasiti da su posebnim odredbama uvedenim u Kaznenom zakonu („Narodne novine“ broj 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24 - u daljnjem tekstu KZ-a), Zakonu o kaznenom postupku („Narodne novine“ broj 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22, 36/24 - u daljnjem tekstu ZKP-a) i ZOS-u te posebnim propisima Konvencije o pravima djeteta (usvojena 20. studenoga 1989. godine, Rezolucija broj 44/25), uz sve uključene stručne osobe koje posjeduju kompetencije za rad s djecom, zajamčena i regulirana sva prava za razvoj djeteta, njegove osobnosti i pripreme za daljnji razvoj tijekom života. Posebnim odredbama navedenih zakona definirano je da je dijete osoba do 18 godina.

Tijekom povijesti mijenjao se položaj djeteta u kaznenom pravu. Dobna granica se mijenjala (za djevojčice 12 godina i dječaci 14 godina), a osnovano vijeće trebalo je postupati drugačije od institucija koji donose odluke o odraslim osobama, međutim odgojne mjere prema maloljetniku ne spominju se da su bile blaže od odraslih. Na području Hrvatske, Slavonije i Dalmacije primjenjivao se Austrijski kazneni zakon iz 1852. godine. Prema istom zakonu, djeca do 14 godine, kažnjavaju se disciplinski za prijestupe, dok za kaznena djela kažnjavaju se kao i odrasli. Postupanje prema djetetu, kako navodi Kujundžić (2019), Zakonom o prisnom uzgoju nedoraslih iz 1902. godine pomiče se granica djetetove kaznene odgovornosti do 14 godine te je nadalje određeno da su djeca do 14. godine kazneno neodgovorni i za počinjeni zločin i prijestup. Odgojna mjera stavljanja u popravilište usmjerena je na pomoć djetetu, koji zbog teških prilika u sredinama u kojima žive je zanemareno, skita, prosjači i besposličari ili počini zločin.

Kujundžić (2019) u svom djelu navodi da temeljem Naredba bana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži (1918) i krivičnim zakonikom Kraljevine Jugoslavije (1929) „određeno je da je maloljetnik ubrojiv tek od određenog doba te se prema njemu primjenjuju odgojne mjere ukora i otpuštanja na pokušavanje i druge odgojne mjere“ (Kujundžić 2019:11)

Krivični zakon SFR Jugoslavije (1947) propisuje četiri odgojne mjere koje se mogu izreći samo mlađim maloljetnicima:

- Predavanje na nadzor maloljetnika roditelju ili staratelju
- Slanje maloljetnika u odgojnu ustanovu
- Slanje maloljetnika odgojno-popravnu ustanovu
- Slanje maloljetnika u medicinsko-popravni dom

Starijim maloljetnicima izricale su se kazne: odgojne mjere i kazna maloljetničkog zatvora.

U Republici Hrvatskoj prava i postupanje prema maloljetnicima određeno je KZ-om i ZKP-om.

Prema Zakonu o sudovima za mladež Republike Hrvatske, a člankom 2. određena je dob maloljetnika i to na način da: „Maloljetnik je osoba koja je u vrijeme počinjenja djela navršila četrnaest, a nije navršila osamnaest godina života, a mlađi punoljetnik je osoba koja je u vrijeme počinjenja djela navršila osamnaest, a nije navršila dvadeset i jednu godinu života.“

Istim zakonom u članku 4. navedeno je da za počinjena kaznena djela maloljetnicima se mogu izreći sankcije i to:

- Odgojne mjere
- Maloljetnički zatvor
- Sigurnosne mjere

Mlađem maloljetniku, koji je navršio 14, a nije navršio 16 godina u vrijeme počinjenog kaznenog djela, mogu se izreći samo odgojne mjere, dok starijem maloljetniku (s navršenim 16 do 18 godina) mogu se izreći odgojne mjere i maloljetnički zatvor.

8.1. Odgojne mjere

Zakonom o sudovima za mladež Republike Hrvatske („Narodne novine“, broj 84/11, 143,12, 148/13, 56/15, 126/19), a člankom 6. navedene su vrste odgojnih mjera.

Odgojne mjere sa kojima je potrebno utjecati na ponašanje i na maloljetnikovu ličnost su:

- sudski ukor,

- posebne obveze,
- upućivanje u centar za odgoj,

Odgojne mjere sa kojima se poduzimaju trajnije mjere na odgoj i razvoj maloljetnika uz odgovarajuću stručnu pomoć i nadzor, a nije potrebno odvajanje iz dotadašnje sredine, su:

- pojačana briga i nadzor,
- pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi,

Kada je potrebno poduzetu intenzivnije i trajnije odgojne mjere ili mjere liječenja, te je potrebno maloljetnikovo odvajanje od dotadašnje sredine, primjenjuju se odgojne mjere: Zavodske mjere primjenjuju se kao krajnje sredstvo i smiju trajati, u granicama određenim ovim Zakonom, samo koliko je potrebno da bi se ostvarila svrha odgojnih mjera.

- upućivanje u odgojnu ustanovu,
- upućivanje u odgojni zavod,
- upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu.

Odgojne mjere upućivanje u odgojnu ustanovu, odgojni zavod ili upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu, primjenjuju se kao krajnje sredstvo i smiju trajati samo do ostvarenja svrhe odgojnih mjera.

Prema Zakonu o sudovima za mladež Republike Hrvatske (NN 111/1997), članku 7. okolnosti koje utječu pri izboru odgojne mjere, a koje sud će uzeti u obzir su: „maloljetnikovu dob, njegovu tjelesnu i duševnu razvijenost, njegove duševne osobine te osobnu sklonost sklonosti: težinu i narav počinjenoga djela, pobude iz kojih i okolnosti u kojima je djelo počinio, ponašanje nakon počinjenog djela i osobito je li, ako je to mogao, pokušao spriječiti nastupanje štetne posljedice ili nastojao nadoknaditi počinjenu štetu; njegove životne uvjete, zdravstveno stanje, obiteljske prilike, obrazovanje i odgoj; je li i prije počinio kaznena djela i je li mu već bila izrečena maloljetnička sankcija.“

Sudski ukor (članak 8.)

Člankom 8. navedenog Zakona sud izriče odgojnu mjeru sudski ukor ako može zaključiti iz maloljetničkog odnosa prema počinjenom kaznenom djelu spremnost da ubuduće ne počini kazneno djelo. Izricanje sudskog ukora ima svrhu da samim prijekorom maloljetnika postigne se svrha odgojne mjere, a to je shvaćanje maloljetnika o štetnosti neprihvatljivog ponašanja i posljedica koje ono može na njega imati.

Posebne obveze (članak 9.)

Ako sud ocijeni da je potrebno utjecati na ponašanje maloljetnika može naložiti jednu ili više posebnih obveza koji moraju biti prilagođeni maloljetniku i uvjetima u kojima živi. Izrečene posebne obveze mogu trajati najdulje do jedne godine. Izvršenje obveza prati Centar

za socijalnu skrb. A izvršenje obveza maloljetnika da prema vlastitim mogućnostima popravi ili nadoknadi štetu nanесenu kaznenim djelom, da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove komunalnog ili ekološkog značenja i da se, uz suglasnost maloljetnikova zakonskog zastupnika podvrgne stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge ili drugih ovisnosti provodi Centar za socijalnu skrb uz nadzor i sudjelovanje suda.

Prema Zakonu o sudovima za mladež Republike Hrvatske (NN 111/1997 članak 9., sud može maloljetniku izreći obvezu:

- da se ispriča oštećeniku,
- da prema vlastitim mogućnostima popravi ili nadoknadi štetu nanесenu kaznenim djelom
- da redovito pohađa školu,
- da ne izostaje s radnog mjesta,
- da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima,
- da prihvati zaposlenje i u njemu ustraje,
- da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove komunalnog ili ekološkog značenja (sud smije odlučiti da maloljetnik radi najviše do sto dvadeset sati u razdoblju od šest mjeseci, i to tako da se ne ometa maloljetnikovo školovanje ili zaposlenje),
- da se uzdrži od posjećivanja određenih lokala, odnosno priredaba i klona društva određenih osoba koje na njega štetno utječu,
- da se, uz suglasnost maloljetnikova zakonskog zastupnika podvrgne stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge ili drugih ovisnosti,
- da se uključi u pojedinačni ili skupni rad u savjetovalištu za mlade,
- da sudjeluje na tečajevima za stručno osposobljavanje,
- da bez posebnog odobrenja centra za socijalnu skrb ne može trajnije napustiti mjesto prebivališta ili boravišta,
- da se radi provjere znanja prometnih propisa uputi u nadležnu ustanovu za osposobljavanje vozača.

Upućivanje u centar za odgoj (članak 10.)

Ako sud ocijeni da je potrebno izreći mjeru upućivanja u centar za odgoj u svrhu utjecanja na ličnost i ponašanje maloljetnika, može ga uputiti u centar na:

- na određeni broj sati tijekom dana u trajanju od najmanje četrnaest, a najdulje trideset dana,
- na neprekidni boravak u trajanju od najmanje petnaest dana, a najviše tri mjeseca.

Boravak i sadržaji aktivnosti u centru usmjeren je na razvijanje osjećaja odgovornosti maloljetnika. Sud može dok traje mjera izmijeniti donesenu odluku, skratiti ili produljiti trajanje boravka maloljetnika i može izreći i mjeru pojačanog nadzora.

Pojačana briga i nadzor (članak 11.)

Ako sud ocjeni utjecaj roditelja na odgoj i ponašanje maloljetnika nije dovoljan izriče mjeru odgoja uz brigu i nadzor nadležne službe. Stručna osoba određena od Službe nadležne za provedbu pojačane brige i nadzora, surađujući sa maloljetnikom, roditeljima ili skrbnikom maloljetnika, tijelima socijalne skrbi i svim stručnim suradnicima uključena je u proces stalnog utjecaja na maloljetničko ponašanje i razvoj osobnosti maloljetnika. Tijekom tog procesa stručna osoba prati ispunjenje njegovih obveza i dužnosti.

Pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi (članak 12.)

Ako je potrebno poduzeti trajnije i intenzivnije mjere odgoja, a nije potrebno trajnije odvajanje od dosadašnje sredine, već je dovoljno uz nadzora odgojitelja i drugih stručnjaka, sud izriče odgojnu mjeru pojačane brige i nadzora uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi.

Upućivanje u odgojnu ustanovu (članak 14.)

Ako je potrebno trajnije odvajanje od dosadašnje sredine uz nadzora odgojitelja i drugih stručnjaka, sud izriče odgojnu mjeru upućivanja u odgojnu ustanovu. Boravak u odgojnoj ustanovi omogućuje djelovanje na razvoj i odgoj maloljetnika sa posebnim naglaskom na obrazovanje i radno osposobljavanje maloljetnika.

Upućivanje u odgojni zavod (članak 15.)

Sud prilikom određivanja ove mjere uzima težinu i narav počinjenog kaznenog djela maloljetnika i okolnosti da li su prije izrečene prema maloljetniku odgojne mjere ili kazna maloljetničkog zatvora. Odgojna mjera može trajati od šest mjeseci do tri godine, a tijekom trajanja odgojne mjere sud svakih šest mjeseci odlučuje o nastavku trajanja mjere ili da li je potrebno zamijeniti drugom odgojnom mjerom.

Upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu (članak 16.)

Da bi se maloljetniku s psihofizičkim oštećenjima osiguralo liječenje, izriče se mjera upućivanja u posebnu odgojnu ustanovu. Liječenje, zaštita ili osposobljavanje maloljetnika u odgojnoj ustanovi može trajati do tri godine, a sud svakih šest mjeseci donosi odluku o potrebi da i dalje ostane u ustanovi.

8.2. Maloljetnički zatvor

Mlađi maloljetnik je maloljetnik koji je u vrijeme počinjenja kaznenog djela navršio četrnaest godina, a nije šesnaest godina te mu se za počinjena kaznena djela mogu izreći odgojne mjere i sigurnosne mjere. Stariji maloljetnik je maloljetnik koji je u vrijeme počinjenja kaznenog djela navršio šesnaest godina, a nije osamnaest godina te mu se mogu izreći odgojne

mjere, sigurnosne mjere i maloljetnički zatvor. Maloljetnički zatvor je kazna lišenja slobode i može se izreći starijem maloljetniku za kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora od pet godina ili teža kazna. Maloljetnički zatvor može biti od šest mjeseci do pet godina, iznimno do deset godina za stjecanje dva kaznena djela za koje je propisana kazna zatvora teža od deset godina. (ZOS, „Narodne novine“, broj 84/11, 143,12, 148/13, 56/15, 126/19).

9. METODOLOŠKE OSNOVE ISTRAŽIVANJA

9.1.Cilj i zadaci istraživanja

Cilj ovog istraživanja istražiti postoji li povezanost disfunkcionalnih obitelji i maloljetničke delikvencije, te kakve su razlike u strukturi, socioekonomskom statusu i funkcionalnosti obitelji između maloljetnika koji su počinili kazneno djelo.

Zadaci s obzirom na cilj istraživanja:

1. Ispitati obilježja strukture, odnosno cjelovitost i sastav obitelji maloljetnika
2. Ispitati obilježja socioekonomskog statusa obitelji
3. Ispitati socijalne oblike ponašanja članova obitelji maloljetnika
4. Ispitati roditeljske odgojne stilove
5. Ispitati spol maloljetnika, pojavu poremećaja u ponašanju, uspjeh tijekom školovanja, organiziranost slobodnog vremena, dob maloljetnika i vrstu kaznenog djela koju je počinio maloljetnik.

9.2.Hipoteze istraživanja

Temeljna hipoteza istraživanja postoje li statistički značajne razlike između maloljetnih počinitelja s obilježjima socioekonomskog statusa, strukturom obitelji i funkcionalnosti njihovih obitelji. Sukladno rezultatima očekujemo da će pretpostavljene statistički relevantne razlike između maloljetnika koji su počinili kazneno djelo biti izraženija strukturalna deficijentnost obitelji i niži socioekonomski status obitelji te znatnija zastupljenost disfunkcionalnih pojava u obitelji.

Nastavno na postavljeni cilj i zadatke istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze:

H1 - Obiteljska struktura, cjelovitost i sastav obitelji izravno utječu na ponašanje maloljetnika.

H2 - Sukladno rezultatima očekujemo povezanost socioekonomskog statusa obitelji i delikvencije maloljetnika.

H3 - Odnosi u obitelji, ponašanje članova obitelji i poremećenost odnosa u obitelji su čimbenici koji utječu na razvoj delikventnog ponašanja.

H4 - Slaba kontrola od roditelja, slaba komunikacija i povezanost roditelja sa djetetom utjecati će na oblikovanje roditeljskog odgojnog stila te će u većini obitelji maloljetnika koji su počinili kazneno djelo biti zastupljeni roditelji koji nisu usmjereni na disciplinu i kontrolu.

H5 - Povezanost dobi maloljetnika za vrijeme počinjenja kaznenog djela sa lošim školskim uspjehom, nedostatkom organiziranog slobodnog vremena s poremećajima u ponašanju.

9.3. Metoda istraživanja, izvori podataka i uzorak ispitanika

Metoda istraživanja: rad na dokumentaciji, tj. analiza predmeta u Kazenoj pisarnici Općinskog suda u Zadru i u Policijskoj upravi zadarskoj.

Istraživanje je provedeno analizom 52 sudska predmeta u kojima je u razdoblju između 01. siječnja 2019 i 30. travnja 2024. godine u Zadarskoj županiji izrečena kaznena sankcija.

9.4. Obrada podataka

Obilježja strukture, odnosno cjelovitost i sastav obitelji maloljetnika opisani su u sljedećim varijablama:

1. Jesu li roditelji maloljetnika živi (oba, samo majka, samo otac, oba umrla)
2. Jesu li roditelji maloljetnika razvedeni (ne, da)
3. Jesu li roditelji ponovo nakon razvoda stupili u drugu bračnu zajednicu (ne, da partner sa djecom iz prijašnje veze, da partner bez djece iz prijašnje veze)
4. Broj djece u obitelji (1,2,3, više od tri)

Obilježja socioekonomskog statusa obitelji opisana su sljedećim varijablama:

5. Školska sprema oca (VŠS ili VSS, SSS, završena osnovna škola, nezavršena osnovna škola)
6. Školska sprema majke (VŠS ili VSS, SSS, završena osnovna škola, nezavršena osnovna škola)
7. Zaposlenost oca (da, ne)
8. Zaposlenost majke (da, ne)

9. Tko se pretežito bavio odgojem maloljetnika (oba roditelja, jedan roditelj, baka/djed, druge osobe)
10. Obitelj stanuje, u vlastitom domu, podstanari
11. Ekonomski status obitelji (iznadprosječan, prosječan, ispodprosječan, jako loš)

Socijalni oblici ponašanja članova obitelji maloljetnika

12. Poremećenost odnosa u obitelji (ne, da-bez svađa i fizički obračuna, da -samo svađe, da -fizički obračuni)
13. Prekomjerno konzumira alkohol – otac (da, ne)
14. Prekomjerno konzumira alkohol – majka (da, ne)
15. Sklonost skitnji – otac (da, ne)
16. Sklonost skitnji – majka (da, ne)
17. Sklonost promiskuitetu – otac (da, ne)
18. Sklonost promiskuitetu – majka (da, ne)
19. Osuđivanost za kaznena djela -otac (da, ne)
20. Osuđivanost za kaznena djela majka (da, ne)
21. Osuđivanost za kaznena djela – drugi članovi uže obitelji (da, ne)
22. Konzumacija opojnih droga – otac (da, ne)
23. Konzumacija opojnih droga – majka (da, ne)

Roditeljski odgojni stila:

24. Autoritaran roditeljski odgojni stil
25. Popustljivi roditeljski odgojni stil
26. Zanemarujući roditeljski odgojni stil
27. Autoritativan roditeljski odgojni stil

Maloljetnik

28. Maloljetnik prema spolu– (muško, žensko)
29. Pojava poremećaja u ponašanju (predškola, niži razredi o.š., 7. i 8. razred o.š., srednja škola)
30. Uspjeh tijekom školovanja maloljetnika – niži razredi / 7. i 8. razred / srednja škola
31. Izvanškolske aktivnosti (ne, da -sport, da -ostalo)
32. Izvanškolske aktivnosti – sport -prema dobi (ne, da -niži razredi, da- 7. i 8. razred, da srednja škola)

33. Počinjenje kaznenog djela prema dobi (12-13.g., 14-15 g., 16-18.g)
34. Postotak udjela maloljetnika prema vrsti kaznenih djela: nasilničko ponašanje i sudjelovanje u tuči- međuvršnjačko nasilje, krađa i teška krađa, oduzimanje motornog vozila i ugrožavanje javnog prometa, oštećenje tuđe stvari, neovlaštena proizvodnja i promet drogama, prijetnja, iznuda, tjelesna ozljeda, povreda privatnosti djeteta - mediji/instagram/whatsapp, bludne radnje, spolno zlostavljanje i iskorištavanje djece za pornografiju
35. Izrečena odgojna mjera (sudski ukor, pojačana briga i nadzor, posebne obveze, pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi, upućivanje u odgojnu ustanovu i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu)
36. Maloljetnički zatvor
37. Obustava postupka iz razloga oslobađajuće presude

9.5.ANALIZA DOBIVENIH REZULTATA

9.5.1. Obilježja strukture obitelji

S obzirom na to da svako dijete, bez obzira na dob, prirodno želi imati oba roditelja koji žive u harmoniji, razvod će za dijete uvijek biti neugodno iskustvo, u manjoj ili većoj mjeri. Dijete je u svojim osnovnim potrebama usmjereno na obitelj i teži tome da taj izvor sigurnosti bude stabilan. Iako 67,4% maloljetnika dolazi iz obitelji gdje roditelji nisu razvedeni, značajan postotak (32,6%) dolazi iz obitelji rastavljenih roditelja. Mnogi od njih (80%) žive u obiteljima gdje su roditelji nakon razvoda stupili u nove zajednice s partnerima koji imaju djecu iz prethodnih bračnih zajednica. Što se tiče broja članova obitelji s obzirom na broj djece, samo 5,8% maloljetnika su jedinci, 48,1% maloljetnika ima jednog brata ili sestru, a udio od 46,2% su oni koji imaju dvoje ili više braće ili sestara.

Istraživanje pokazuje da obiteljska struktura, naročito ponovno stupanje roditelja u bračnu zajednicu i broj djece u tim zajednicama, može značajno utjecati na maloljetnike i na njihovo ponašanje (točnost hipoteze 1).

		Ukupno	%
Roditelji maloljetnika živi:	oba	49	94,2
	samo majka	1	1,9
	samo otac	2	3,8
Roditelji maloljetnika razvedeni:	ne	29	67,4
	da	14	32,6
Roditelji nakon razvoda stupili u drugu bračnu zajednicu	ne	3	20,0
	da - partner sa djecom iz prijašnje veze	12	80,0
Broj djece u obitelji:	1	3	5,8
	2	25	48,1
	3 i više	24	46,2

Tablica 1. Obilježja strukture, odnosno cjelovitost i sastav obitelji maloljetnika opisana u slijedećim varijablama.

9.5.2. Socioekonomski odnosi u obitelji

		Ukupno maloljetnika		Nasilje		Promet drogama		Imovina		Prijetnja/iznuda		Povreda privatnosti/mediji	
Varijabla	Kategorija	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
Ukupno		52	100,0	17	23,0	11	14,9	23	31,1	14	18,9	62	100,0
Školska sprema oca	VSS/VŠS	6	11,5	4	36,4	2	18,2	5	45,5	0	0,00	0	0,0
	SSS	34	65,4	8	17,0	8	17,0	14	29,8	10	21,3	7	14,9
	Završena O.Š	12	23,1	5	35,7	1	7,1	3	21,4	3	21,4	2	14,3
	Nezavršena O.Š	0	0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Školska sprema majka	VSS/VŠS	4	7,7	1	20,0	2	0,0	0	0,0	0	0,0	2	40,0
	SSS	32	61,6	12	26,7	6	13,3	14	31,1	7	15,6	4	8,9
	Završena O.Š	15	28,8	3	15,0	2	10,0	7	35,0	6	30,0	2	10,0
	Nezavršena O.Š	1	1,9	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	100,0	0	0,0
Zaposlenost oca	Da	43	86,0	16	26,7	10	16,7	16	26,7	11	18,3	7	11,7
	Ne	7	14,0	1	6,3	2	12,5	6	37,5	5	31,3	2	12,5
Zaposlenost majka	Da	41	78,8	12	24,0	8	16,0	14	28,0	9	18,0	7	14,0
	Ne	11	21,2	4	20,0	3	15,0	8	40,0	3	15,0	2	10,0
Tko je više sudjelovao u odgoju i provodio više vremena s djetetom	Oba roditelja	12	23,1	1	10,0	3	30,0	2	20,0	4	40,0	0	0,0
	Jedan roditelj	32	61,5	13	26,0	6	12,0	18	36,0	8	16,0	5	10,0
	Baka, djed/ostale osobe	8	15,4	4	30,8	1	7,7	2	15,4	2	15,4	4	30,8
Obitelj stanuje	U vlastitom domu	33	63,5	7	18,4	7	18,4	12	31,6	8	21,1	4	10,5
	Podstanari	19	36,5	10	29,4	4	11,8	10	29,4	5	14,7	5	14,7
Ekonomski status obitelji	Iznadprosječan	3	5,8	0	0,0	2	0,0	0	0,0	0	0,0	1	33,3
	Prosječan	24	46,2	9	25,7	5	14,3	11	31,4	5	14,3	5	14,3
	Ispodprosječan	14	26,9	4	23,5	2	11,8	5	29,4	4	23,5	2	11,8
	Jako loš	11	21,2	3	20,0	2	13,3	6	40,0	3	20,0	1	6,7

Tablica 2. Socioekonomski odnosi u obitelji.

Za potrebe ovog rada kao pokazatelje socioekonomskog statusa obitelji analizirala sam školsku spremu i zaposlenost roditelja, tko je više sudjelovao u odgoju i provodio više vremena s djetetom te ekonomski status obitelji. Iz pripadajuće tablice, kada se uzmu u obzir sva kaznena djela, obrazovna razina roditelja je srednja stručna sprema (očevi u 65,4% slučajeva i majke u 61,6% slučajeva). Međutim, pojedinačnom analizom varijabli i kaznenih djela podaci pokazuju da kod maloljetnika koji su počinili kaznena djela nasilja očevi imaju završenu osnovnu školu u 35,7% slučajeva, a kod kaznenih djela prijetnje i iznude u 30,0% slučajeva majke su nižeg obrazovanja. Maloljetnici koji su počinili imovinska kaznena djela imaju majke nižeg obrazovanja od prosjeka (35%), dok im očevi imaju visoko obrazovanje (45,5%). Zaposlenost jednog ili oba roditelja, kao i situacija kada oba roditelja nisu zaposlena, često je predmet istraživanja u kontekstu pojave poremećaja u ponašanju i delikventnog ponašanja kod maloljetnika. Pitanje zaposlenosti roditelja možemo razmatrati iz perspektive osiguranja ekonomskog statusa obitelji kako bi se spriječila materijalna oskudica, ali i iz ugla kvalitete odgoja te psiholoških i emocionalnih reakcija roditelja i djece. Zaposlenost jednog, a naročito oba roditelja, doprinosi ekonomskoj stabilnosti obitelji i predstavlja pozitivan uzor djetetu. Međutim, istovremeno nosi i određene rizike, jer smanjuje mogućnost roditelja da posvete dovoljno pažnje djetetu, nadziru njegov život, pomažu u rješavanju problema i aktivno komuniciraju s njim. U provedenom istraživanju rezultati su pokazali da je više od 78% slučajeva oboje roditelja zaposleno. Pojedinačnom analizom varijabli i kaznenih djela, maloljetnicima koji su počinili imovinska kaznena djela nije zaposleno 37,5% očeva i 40,0% majki te im je ekonomski status obitelji ispodprosječni (29,4%) i jako loš (40,0%).

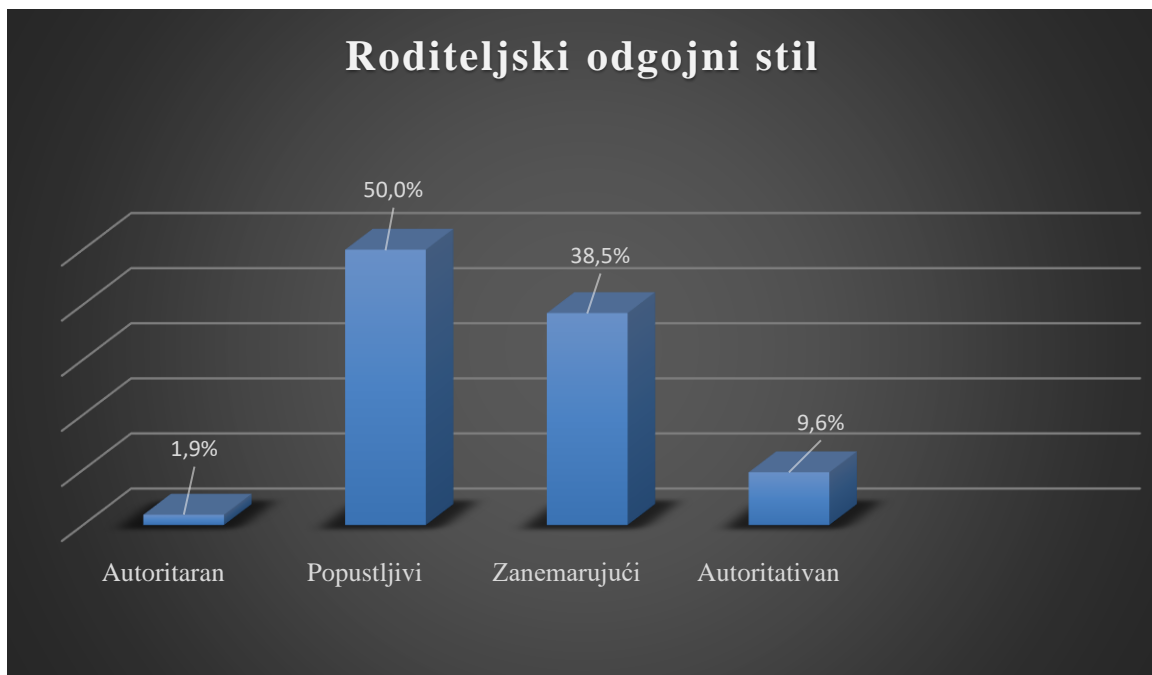
Međutim, niti jedan pojedinačni podatak, uključujući zaposlenost roditelja, obrazovni i profesionalni status roditelja, te ekonomski status obitelji, ne može se promatrati zasebno kada je riječ o maloljetničkoj delikvenciji. Utjecaj tih čimbenika na povećanje rizika od delikventnog ponašanja ovisit će o nizu drugih okolnosti u kojima obitelji žive, kao i o osobnim karakteristikama članova obitelji. Na primjer, vrlo je važan podatak tko je više sudjelovao u odgoju i provodio više vremena s djetetom. U cjelokupnom uzorku maloljetnika koji su počinili kaznena djela u 61,5% slučajeva odgojem se pretežito bavio jedan roditelj. Nadalje, u pojedinačnoj analizi podataka, u uzorku od 23,0% maloljetnika koji su počinili kazneno djelo nasilničkog ponašanja, u 30,8% slučajeva roditelji nisu bili uključeni u odgoj maloljetnika nego bake, djedovi ili druge osobe.

Što se tiče uvjeta stanovanja, u 63,5% slučajeva obitelji žive u vlastitoj kući ili stanu. Međutim, to ukazuje samo na formalno sređen stambeni status, ali ne i na stvarnu kvalitetu života u tim uvjetima. Kvalitetu stanovanja i druge objektivne životne uvjete najbolje opisuje

varijabla koja prikazuje ekonomski status obitelji. Prema podacima 46,2 % maloljetnika dolazi iz obitelji prosječnog ekonomskog statusa dok čak 21,2% iz obitelji sa vrlo lošim ekonomskim uvjetima.

Sveukupni podaci iz ovog istraživanja o povezanosti socijalno-ekonomskog statusa obitelji i delikvencije maloljetnika ukazuju da će mlada osoba biti sklonija delikvenciji ako su oba roditelja obrazovanija i zaposlenija, ako obitelj živi u vlastitom stanu ili kući, ima prosječan i ispodprosječan ekonomski status te se oba roditelja ne bave odgojem djece. S druge strane, stabilne, obrazovne i egzistencijalno osigurane obitelji više odražavaju kvalitetu života, što smanjuje rizik za delikvenciju, stoga se može reći da je za pojavu delikvencije kod maloljetnika i izbor kaznenog djela te interpretaciju veza između varijabli disfunkcionalne obitelji i delikvencije, potrebno uzeti i druge posredujuće varijable kao što su odnosi u obitelji i osobnost roditelja (djelomična točnost hipoteze 2).

9.5.3. Roditeljski odgojni stil

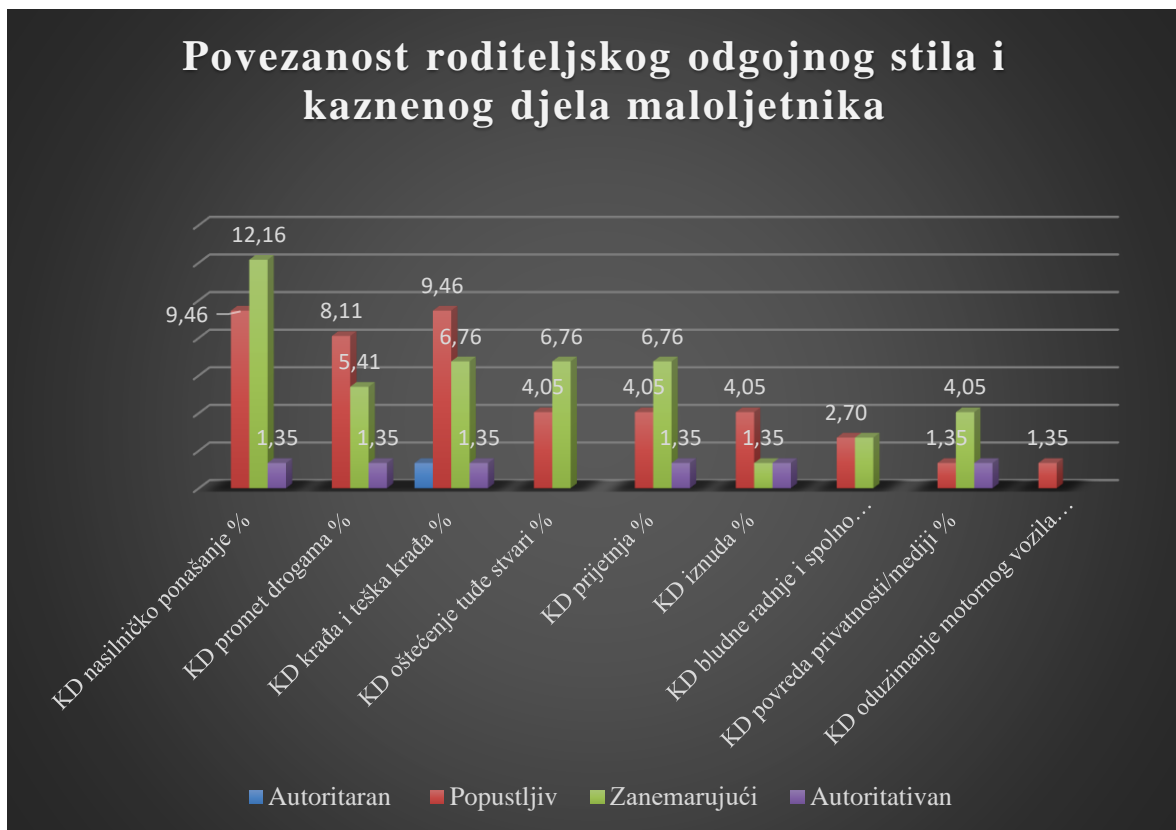

Grafikon 1. Roditeljski odgojni stilovi.

Prema rezultatima mog istraživanja maloljetnika kojima je izrečena kaznena sankcija od roditeljskih odgojnih stilova najzastupljeniji su popustljivi (50%) i zanemarujući (38,5%), dok su manje zastupljeni autoritativni (9,6%) i autoritarni (1,9%) roditeljski odgojni stilovi. Popustljivi i zanemarujući roditeljski odgojni stil izravno je povezan sa strukturom obitelji. Naime, obitelji s dvoje ili više djece čine značajan udio maloljetnika u kojima su zabilježena ta dva roditeljska odgojna stila. Autoritativni stil, koji uključuje ravnotežu između roditeljskih

zahtjeva i podrške, zabilježen je kod manjeg broja roditelja (9,6%), dok je autoritarni stil, koji karakterizira stroga disciplina i kontrola najmanje zastupljen (1,9%). To sugerira da u većini obitelji maloljetnika koji su počinili kazneno djelo roditelji nisu strogo usmjereni na disciplinu i kontrolu, već koriste prilagodljive ili manje uključene metode odgoja (točnost hipoteze 3).

Varijable roditeljskog odgojnog stila na sljedećem grafikonu stavljene su u relaciju s varijablom vrste kaznenog djela kojeg je počinio maloljetnik.

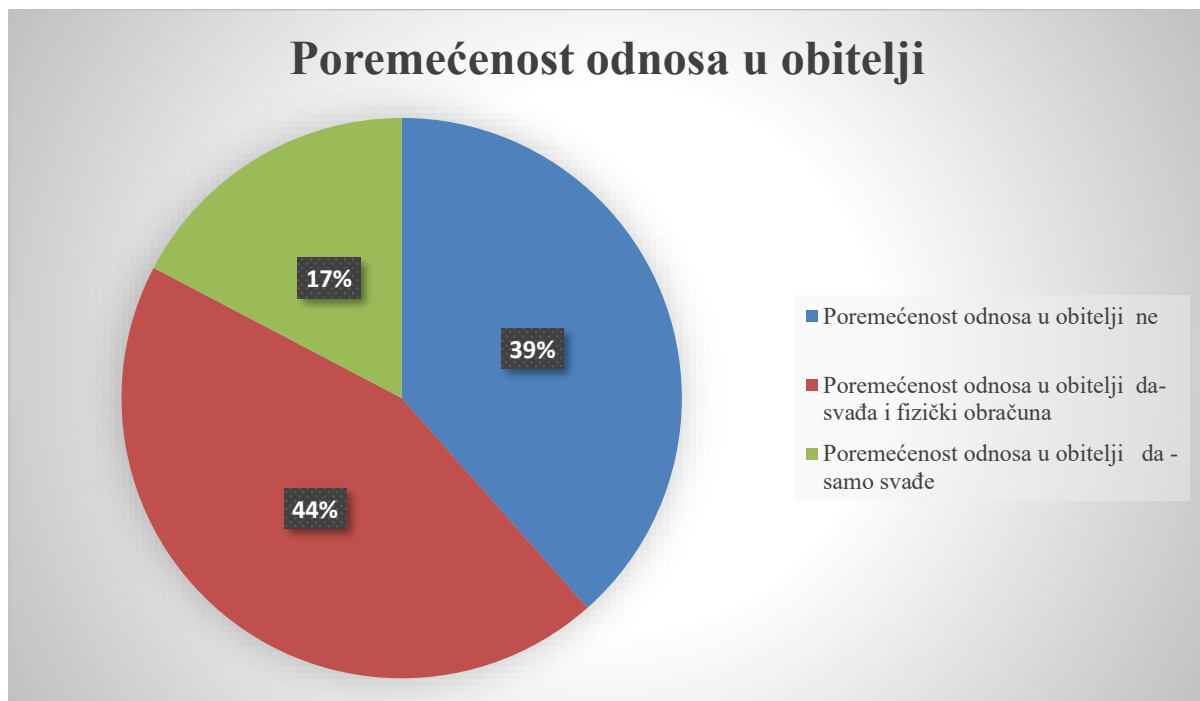
Grafikon 2. Povezanost roditeljskog odgojnog stila i kaznenog djela maloljetnika.

Podaci o roditeljskim odgojnim stilovima, povezani s vrstama kaznenih djela koja su počinili maloljetnici, ukazuju na značajnu korelaciju između pojedinih odgojnih stilova i kriminalnog ponašanja.

Popustljivi stil, koji je najčešći u istraživanju (50%), povezan je s kaznenim djelima poput nasilničkog ponašanja, krađe i teške krađe (9,46%), te prometa drogama (8,11%). Zanemarujući stil, prisutan kod 38,5% maloljetnika, povezan je s ozbiljnijim kaznenim djelima poput nasilničkog ponašanja (12,6%), prijetnji, krađe i teške krađe, te oštećenja stvari (6,7%). Autoritativni stil, koji uključuje ravnotežu između podrške i discipline, manje je povezan s kriminalnim ponašanjem jer pruža djeci jasne granice i emocionalnu podršku, dok je autoritarni stil gotovo zanemariv u istraživanju (1,9%). To sugerira da su stroži roditeljski pristupi, iako

rijetki u ovom istraživanju, potencijalno uspješniji u sprječavanju kriminalnog ponašanja, no zbog svoje manjinske prisutnosti nisu dominantan faktor.

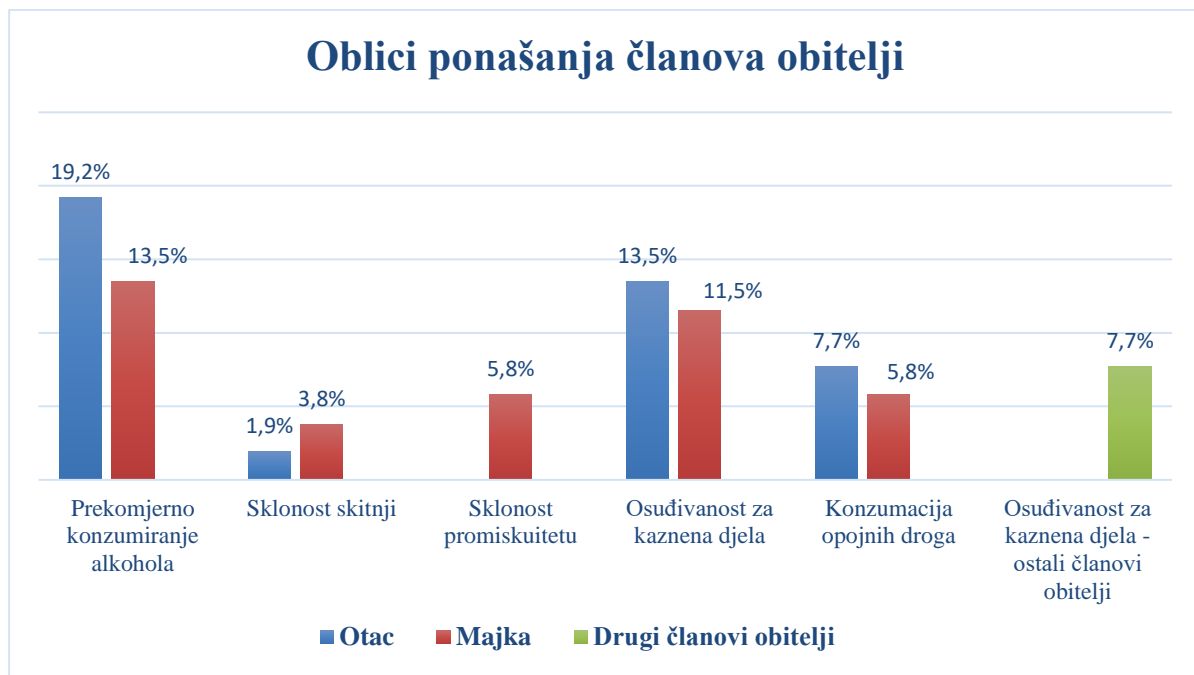
9.5.4. Socijalni oblici ponašanja članova obitelji maloljetnika

Grafikon 3. Socijalni oblici ponašanja članova obitelji maloljetnika.

Analiza podataka o poremećajima u obiteljskim odnosima maloljetnika pruža važne uvide u utjecaj obiteljskog okruženja na njihovo ponašanje i eventualno počinjenje kaznenog djela. Naime 44% maloljetnika dolazi iz obitelji u kojima su odnosi ozbiljno narušeni te uključuju verbalne i fizičke sukobe. Takva atmosfera može iznimno negativno utjecati na psihološki razvoj djeteta. Djeca iz takvih okruženja često usvajaju modele nasilničkog ponašanja koje vide kod roditelja ili članova obitelji. Sukobi i nesigurno obiteljsko okruženje mogu dovesti do osjećaja anksioznosti, nesigurnosti i agresije kod djeteta, što ih može učiniti sklonijima devijantnim ponašanjima (nasilničko ponašanje ili druga kaznena djela). Ovi podaci mogu se povezati s prethodno spomenutim popustljivim i zanemarujućim stilovima odgoja, gdje se manjak nadzora i podrške pretvara u dublje emocionalne i socijalne probleme. Daljnjih 17,3% maloljetnika dolazi iz obitelji koje karakteriziraju česte svađe, odnosno verbalno nasilje. Iako ovdje nema fizičkog nasilja, konstanta napetost i sukobi u obitelji stvaraju stresno okruženje koje može destabilizirati emocionalni razvoj djeteta. Česte svađe mogu ostaviti dugoročne emocionalne posljedice i utjecati na djetetovo socijalno ponašanje, što u konačnici dovodi do rizičnog ponašanja i kriminalnih radnji. Značajan dio maloljetnika (38,5%) dolazi iz

obitelji koje nemaju ozbiljnijih problema u međusobnim odnosima. Ove stabilne obitelji, bez ozbiljnijih verbalnih i fizičkih sukoba, trebale bi pružati sigurno i podržavajuće okruženje za dijete. U stabilnim obiteljima djeca su izložena pozitivnim modelima ponašanja, što pomaže u njihovom zdravom socijalnom i emocionalnom razvoju. Međutim, činjenica da i iz takvih obitelji dolaze maloljetnici koji su počinili kaznena djela upućuje na to da sami odnosi u obitelji nisu jedini čimbenici koji utječu na razvoj delikventnog ponašanja. Mogući su drugi utjecaji, poput društvenih pritisaka vršnjačke grupe ili osobnih karakteristika djeteta (djelomična točnost hipoteze 4).

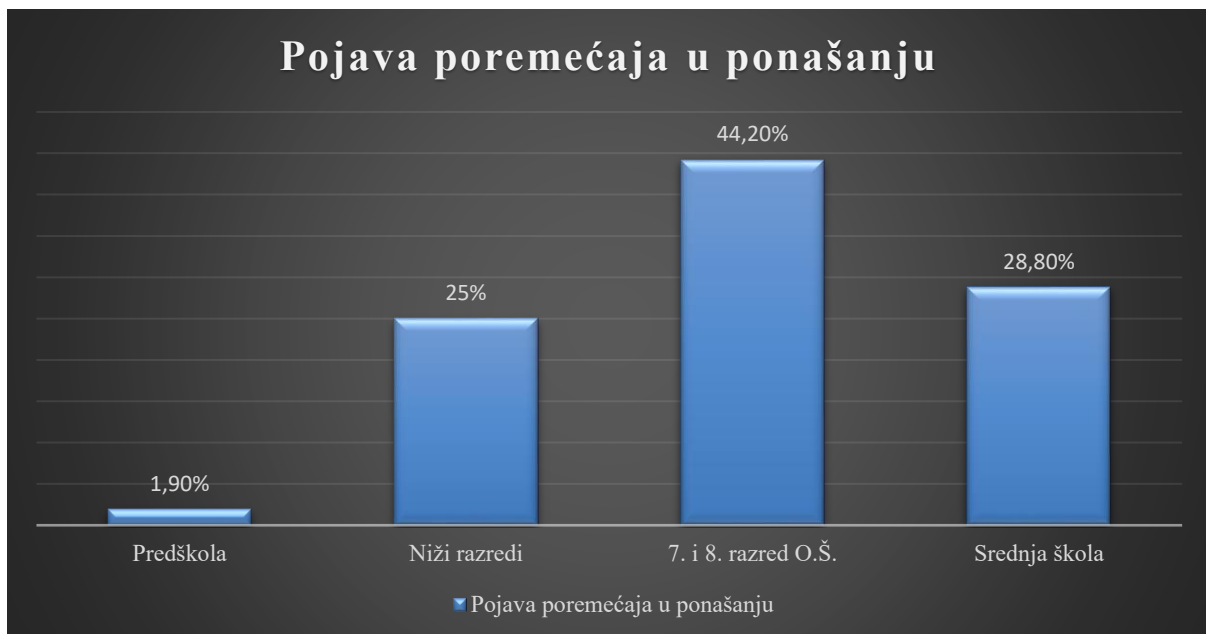
Grafikon 4. Oblici ponašanja članova obitelji.

Podaci o roditeljskom ponašanju i ponašanju ostalih članova obitelji zbog alkoholizma, kaznenih djela i ovisnosti, zajedno s poremećenim obiteljskim odnosima jasno ukazuju na značajan utjecaj disfunkcionalnih obitelji na maloljetničku delikvenciju. Podaci pokazuju da negativni oblici ponašanja očeva (46%) i majki (44,7%) stvaraju disfunkcionalno obiteljsko okruženje. U takvim obiteljima djeca su izložena modelima neprihvatljivog ponašanja, što povećava rizik da i sami krenu putem kriminala. U istraživanju je vidljivo da unutar obitelji poremećeni odnosi i problemi poput alkohola (otac 19,2%, majka 13,5%), kriminalnog ponašanja (otac 13,5%, majka 11,5%, ostali 7,7%) i ovisnosti (otac 7,7%, majka 5,8%) uz nasilje i sukobe u obitelji (44,2%) dodatno destabiliziraju emocionalni i psihološki razvoj djece. Takvo ozračje u obitelji i oblici ponašanja pojedinih članova u obitelji, čini maloljetnika sklonijim nasilničkom ponašanju, krađama ili čak kriminalnim radnjama vezanim za drogu, kao što je i ranije spomenuto (npr. nasilničko ponašanje 12,6% i krađa 9,46%).

U istraživanju razvoja maloljetničke delikvencije osim istraživanja varijabli obilježja strukture obitelji, roditeljskog odgojnog stila i socioekonomskog statusa obitelji, vrlo važno je istražiti i varijable: tijek pojavljivanja poremećaja u ponašanju, maloljetnikov uspjeh tijekom školovanja, utjecaj vršnjaka, medija, neorganizirano slobodno vrijeme, dokolica i dob u kojoj je počinio kazneno djelo.

9.5.5. Maloljetnik

U 96,2% slučajeva su maloljetnici, a samo 3,8% su maloljetnice. Od ukupnog broja maloljetnika koji su počinili kazneno djelo Osim obiteljskih odnosa i strukture, razvoj maloljetničke delikvencije u velikoj mjeri ovisi i o uspjehu maloljetnika u školi, načinu kako provode slobodno vrijeme te njihovo uključivanje u izvanškolske aktivnosti. Djeca koja se suočavaju s poteškoćama u školi, imaju nedostatak strukture u slobodnom vremenu ili nisu uključena u pozitivne aktivnosti izvan škole, pa su izložena većem riziku razvoja delikventnog ponašanja.

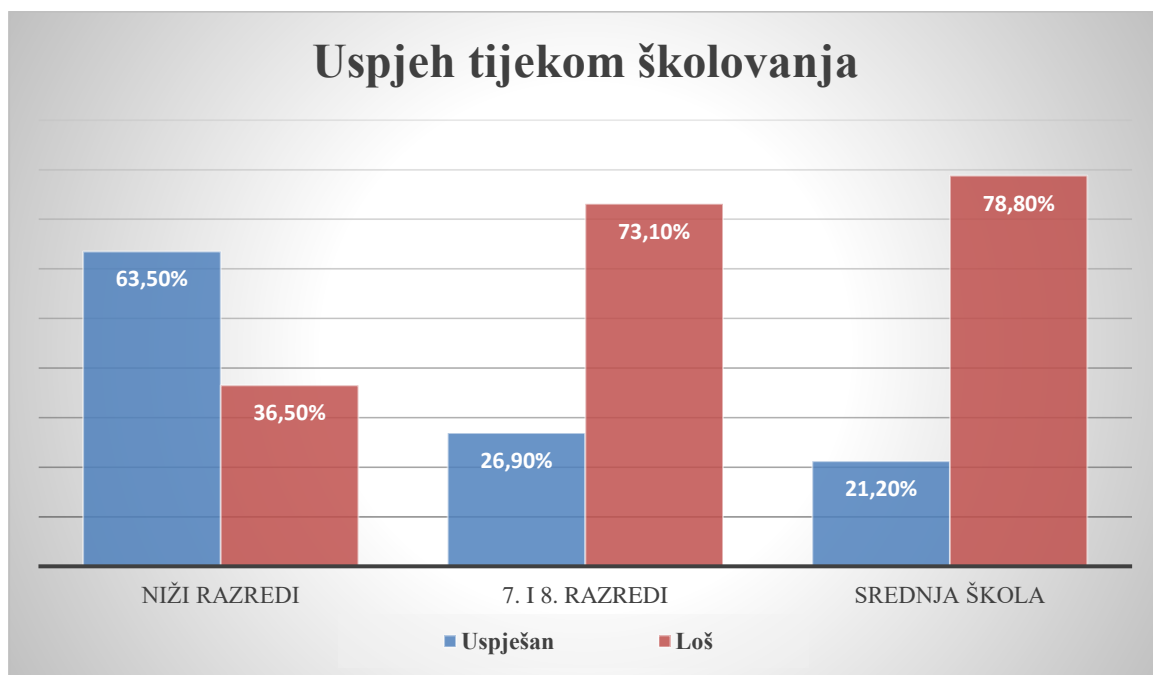

Grafikon 5. Pojava poremećaja u ponašanju.

Podaci o pojavi najprije nepoželjnih, neprihvatljivih ponašanja te poremećaja u ponašanju maloljetnika u različitim fazama njihovog obrazovanja (predškola, osnovna škola, srednja škola) otkrivaju ključne trenutke u razvoju kada su djeca najranjivija za razvoj delikventnog ponašanja. Vrlo mali postotak maloljetnika (1,9%) pokazuje poremećaje ponašanja u predškolskoj dobi. U ovoj ranoj dobi navedeni su neposluh, agresivnost i prkos. U

nižim razredima osnovne škole (25%), poremećaji u ponašanju postaju izraženiji. U ovom razdoblju djeca se suočavaju s većim društvenim pritiscima i počinju stvarati širi krug socijalnih interakcija. Najveći postotak poremećaja u ponašanju pojavljuje se u fazi 7. i 8. razreda osnovne škole. Razdoblje adolescencije, odnosno puberteta, obilježeno je značajnim emocionalnim i fizičkim promjenama. Djeca u ovoj dobi postaju podložnija utjecajima vršnjaka, a buntovnički stavovi, osjećaji nesigurnosti i potreba za potvrdom često rezultiraju eksperimentiranjem s rizičnim ponašanjima. U srednjoj školi (28,8%) poremećaji ponašanja i dalje su prisutni. Ovdje su navedeni poremećaji u ponašanju prije počinjenja kaznenog djela. Stoga možemo zaključiti da iako je manji postotak, poremećaji u ponašanju su u ovoj fazi pokazali ozbiljna asocijalna ponašanja koja su u konačnici završili sa kaznenim djelom.

Najveća ranjivost na pojavu poremećaja ponašanja javlja se u adolescenciji, posebno u 7. i 8. razredu osnovne škole. To je razdoblje kada se djeca suočavaju s najviše izazova vezanih uz pubertet, vršnjačke utjecaje i socijalne pritiske, što ih čini podložnima razvoju rizičnih ponašanja. Rani znakovi problema trebali bi biti ozbiljno shvaćeni jer često nagovještavaju kasniji razvoj ozbiljnijih poremećaja.

Grafikon 6. Uspjeh tijekom školovanja.

U nižim razredima osnovne škole značajan postotak maloljetnika (63,5%) postiže uspjeh u školi. Ova faza obrazovanja često predstavlja stabilnije razdoblje u djetetovom životu jer su pritisci manji, a roditeljska kontrola obično veća. To je u skladu s činjenicom da je manji

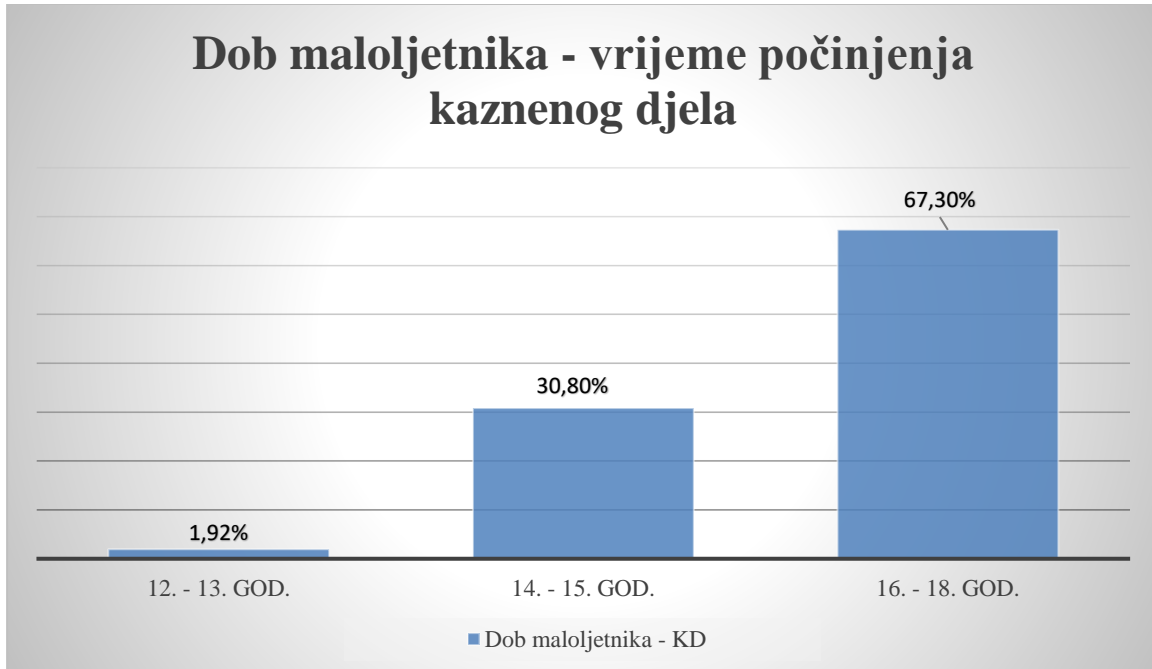
postotak maloljetnika u ovoj dobi (25%) pokazivao poremećaje u ponašanju, sugerirajući da je uspjeh u školovanju povezan sa stabilnijim ponašanjem i nižom razinom delikvencije. U fazi pohađanja 7. i 8. razreda osnovne škole, podaci pokazuju porast lošeg školskog uspjeha (73,1%) koji se poklapa s razdobljem kada je najviše maloljetnika (44,2%) imalo poremećaje u ponašanju. Za loš školski uspjeh, maloljetnici navode kao posljedicu više čimbenika kao npr. manjak motivacije, nedostatak podrške u obrazovanju, konfliktne obiteljske odnose i negativne vršnjačke utjecaje. U srednjoj školi raste neuspjeh u školi (78,8%) te su za ovo razdoblje karakteristični veći pritisci vezani za socijalni status, grupu vršnjaka i akademske zahtjeve. Podaci o uspjehu tijekom školovanja jasno pokazuju povezanost između lošeg školskog uspjeha i razvoja poremećaja u ponašanju kod maloljetnika posebno u adolescenciji.

Grafikon 7. Slobodno vrijeme – izvanškolske aktivnosti.

Maloljetnicima odsustvo organiziranog slobodnog vremena ostavlja puno prostora za neorganizirane i nekontrolirane aktivnosti, što često uključuje vrijeme provedeno s vršnjacima koji mogu imati negativan utjecaj. Velika većina maloljetnika (73%) nije uključena u nikakve izvanškolske aktivnosti, što znači da im slobodno vrijeme nije strukturirano i organizirano na način koji bi ih mogao usmjeriti prema pozitivnim oblicima ponašanja. Ovo slobodno vrijeme bez nadzora povećalo je sklonost rizičnim ponašanjima i kriminalnim radnjama. Manji postotak maloljetnika koji sudjeluju u sportskim aktivnostima (23%) ili drugim organiziranim aktivnostima (4%) trebao je pokazati da pozitivan primjer kako organizirano slobodno vrijeme

može djelovati kao zaštitni čimbenik protiv lošeg ponašanja i lošeg uspjeha u školi. Međutim ta varijabla se ne može izdvojeno promatrati s povezanošću s delikvencijom.

Grafikon 8. Dob maloljetnika i vrijeme počinjena kaznenog djela.

Mali postotak maloljetnika (1,92%) počinilo je kazneno djelo u dobi od 12 do 13 godina dok 30,8% maloljetnika počinilo je kazneno djelo u dobi od 14 do 15 godina. Porast kaznenih djela u dobi od 14 do 15 godina od ranije dobi maloljetnika, može se povezati sa sve lošijim školskim uspjehom u tom periodu (73,1 % lošeg uspjeha u 7. i 8. razredu osnovne škole). Najveći postotak, i to 67,3% maloljetnika počinilo je kazneno djelo u dobi od 16 do 18 godina. Sklonost maloljetnika ka kaznenim djelima u toj dobi dodatno se može povezati sa uspjehom u školi istog razdoblja (78,8% lošeg uspjeha u srednjoj školi) i stihijski provedenom slobodnom vremenu (73%). Neorganizirano slobodno vrijeme omogućilo je maloljetniku povezivanje s vršnjacima koji imaju negativan utjecaj.

Svi dobiveni podaci u istraživanju potvrđuju hipotezu 5 te jasno ukazuju na povezanost dobi maloljetnika za vrijeme počinjenja kaznenog djela sa lošim školskim uspjehom, nedostatkom organiziranog slobodnog vremena i poremećajima u ponašanju.

Vrsta kaznenog djela	KD nasilničko ponašanje	KD promet drogama	KD krađa i teška krađa	KD oštećenje tuđe stvari	KD prijetnja	KD iznuda	KD bludne radnje i spolno zlostavljanje	KD povreda privatnosti /mediji	KD oduzimanje motornog vozila
Ukupno	17	11	14	8	9	5	4	5	1
%	23,0	14,9	18,9	10,8	12,2	6,8	5,4	6,8	1,4

Tablica 3. Postotak udjela maloljetnika prema vrsti kaznenog djela.

Na temelju dobivenih podataka prema vrsti kaznenog djela najveći udio maloljetnika (23%) počinio je kazneno djelo nasilničkog ponašanja. Uključenost u kriminalne aktivnosti povezane s imovinom od kojih je značajan udio maloljetnika sudjelovalo u krađi i teškim krađama (18,9%) i oštećenju tuđe stvari (10,8%) posljedica je ekonomskih faktora u obitelji. Udio od 14,9% kaznenih djela vezanih za promet drogama ukazuje na ozbiljan problem s konzumacijom i distribucijom droga među maloljetnicima. Ova brojka signalizira kako sve više mladih ulazi u svijet ilegalnih tvari kroz vlastitu konzumaciju ili kao posrednici u distribuciji. Kaznena djela prijetnji (12,2%) i iznude (6,8%) također su značajno zastupljena. To ukazuje na sklonost mladih prema verbalnom nasilju i manipulativnim oblicima nasilja što je povezano s učenjem agresivnih obrazaca ponašanja. Usporedno s ostalim kategorijama, kaznena djela bludnih radnji i spolnog zlostavljanja (5,4%), povrede privatnosti/mediji (6,8%) iako manje učestala, mogu imati ozbiljne posljedice na žrtvu i društvo.

Odluke	Ukupno	Sudski ukor	Pojačana briga i nadzor	Pojačana briga i nadzor i posebne	Pojačana briga i nadzor dnevni	Odgojna ustanova	Posebna odgojna ustanova	Maloljetnički zatvor	Obustavljeni postupak
Ukupno	52	6	9	20	1	6	1	4	5
%	100	11,5	17,3	38,5	1,9	11,5	1,9	7,7	9,6

Tablica 4. Zakon i postupanje prema maloljetnicima.

Od ukupno 52 maloljetnika u 82,7% sudskih postupaka izrečena je odgojna mjera, a u 7,7% postupaka izrečen je maloljetnički zatvor (7,7%). U 9,6% postupaka protiv maloljetnika obustavljen je postupak jer nema dovoljno sumnje da su počinili kazneno djelo ili zato što se radi o ponašanju koje, iako je navedeno u kaznenoj prijavi, ne ispunjava obilježja kaznenog djela.

Pri izboru odgojnih mjera načelni stav suda je da se maloljetniku ne izriče teža odgojna mjera ako blažom odgojnom mjerom može utjecati na ponašanje maloljetnika. Slijedom toga, da bi se utjecalo na ponašanje maloljetnika u 11,5% slučajeva izrečena je odgojna mjera sudskog ukora. U tim postupcima maloljetnik je pokazao spremnost da ubuduće ne počini kazneno djelo te se sudskim ukorom, kao odgojnom mjerom, utjecalo na maloljetnikovo shvaćanje štetnosti njegovog ponašanja i posljedica koje ono može imati za njega.

Odgojna mjera pojačane brige i nadzora, sa kojom se poduzela trajnija mjera na odgoj i razvoj maloljetnika uz odgovarajuću stručnu pomoć, izrečena je u 17,3% presuda.

Sud može izreći odgojnu mjeru pojačane brige i nadzora uz posebne obveze, kao na primjer da se maloljetnik uključi u humanitarni rad, pojedinačni ili skupni rad u savjetovalištu za mlade ili uključivanje maloljetnika u psihološki tretman, Zbog intenzivnijeg tretmana i učinkovitosti takva odgojna mjera uz posebne obveze izrečena je u 38,5% postupaka. Poduzimanjem trajnih mjera na razvoj i odgoj maloljetnika, a nije bilo potrebno izdvajanje iz dotadašnje sredine sud je izrekao odgojne mjere i to za:

- a) 15 maloljetnika koji se moraju podvrgnuti odvikavanja od droge ili podvrgne stručnom medicinskom postupku,
- b) 5 maloljetnika da se uključe u rad humanitarnih organizacija ili u poslove komunalnog ili ekološkog značenja

Odgojna mjera pojačane brige i nadzora uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi izrečena je u 1,9% postupaka.

Kod poduzimanja trajnih odgojnih mjera i zbog potrebe izdvajanja maloljetnika iz dotadašnje sredine, sud je izrekao u 11,5% postupaka mjeru upućivanja u odgojnu ustanovu te u 1,9% postupaka upućivanje maloljetnika s psihofizičkim oštećenjima u posebnu odgojnu ustanovu kako bi mu se osiguralo liječenje i zaštita.

Sukladno rezultatima i postavljenim hipotezama proizlazi da je utjecaj obitelji na maloljetnike koji su počinili kazneno djelo izraženiji zbog strukture obitelji, popustljivog i zanemarujućeg roditeljskog odgojnog stila i disfunkcionalnih pojava u ponašanju članova obitelji. Međutim, treba naglasiti da zbog zaposlenosti roditelja i sve ranijeg ulaska djece u obrazovni sustav dolazi do pojave sve utjecajnijeg vršnjačkog i okolišnog utjecaja na razvoj i ponašanje djeteta.

10. ZAKLJUČAK

U ovom radu obuhvaćeni su ključni aspekti obitelji kao što su struktura, odnosno cjelovitost i sastav obitelji maloljetnika, roditeljski odgojni stilovi, socioekonomski odnosi u obitelji te utjecaj socijalnih oblika ponašanja članova obitelji na razvoj poremećaja u ponašanju djece i mladih. Podaci dobiveni analizom varijabli maloljetnikove obitelji pokazuju da najzastupljeniji popustljivi i zanemarujući roditeljski odgojni stilovi su izravno povezani sa strukturom obitelji. Naime, značajan udio maloljetnih delikventa je iz obitelji s dvoje ili više djece u kojima roditelji nisu usmjereni na nadzor i kontrolu, nemaju jasno određene granice i prihvaćaju sva djetetova raspoloženja. Zbog takvog odgojnog stila kod djece stvaraju nesigurnost, impulzivno i agresivno ponašanje. Osim odgojnog stila roditelja vrlo važan podatak je da se u većini slučajeva odgojem maloljetnika bavio jedan roditelj ili čak u nekim slučajevima roditelji nisu bili uključeni u odgoj već članovi šire obitelji ili druge osobe. Međutim, niti jedan pojedinačni podatak, uključujući visoki postotak zaposlenosti roditelja, prosječna obrazovna razina roditelja, te u većini slučajeva prosječan ekonomski status obitelji, ne može se promatrati zasebno od funkcionalnosti obitelji i osobnih karakteristika članova obitelji. U istraživanju je vidljivo da su problemi poput kriminalnog ponašanja, problema sa alkoholom i ovisnošću roditelja i ostalih članova u obitelji, uz nasilje i sukobe u obitelji dodatno destabilizirali emocionalni i psihološki razvoj djece. Disfunkcionalnost takvih obitelji povećala je rizik delikventnog ponašanja maloljetnika i rezultirala počinjenjem ozbiljnih kaznenih djela poput nasilničkog ponašanja, krađama ili čak kriminalnim radnjama vezanim za drogu. Međutim, treba naglasiti da značajan dio maloljetnika (38,5%) dolazi iz obitelji koje nemaju ozbiljnijih problema u međusobnim odnosima. Činjenica da i iz takvih obitelji dolaze maloljetnici koji su počinili kaznena djela upućuje na to da sami odnosi u obitelji nisu jedini faktori u sprječavanju delikventnog ponašanja. Mogući su drugi utjecaji, poput društvenih pritisaka vršnjačke grupe ili osobnih karakteristika djeteta. Kao važne čimbenike istraživala sam podatke o pojavi poremećaja u ponašanju i školski uspjeh u različitim fazama maloljetnikovog obrazovanja, povezanost tih čimbenika sa organiziranošću slobodnog vremena maloljetnika te u kojoj dobi je maloljetnik počinio kazneno djelo. Najveći postotak poremećaja u ponašanju pojavljuje se u fazi 7. i 8. razreda osnovne škole, a za to razdoblje adolescencije podaci pokazuju i porast lošeg školskog uspjeha. Većina maloljetnika nije uključena u nikakve izvanškolske aktivnosti i stihijski provedeno slobodno vrijeme često uključuje vrijeme provedeno s vršnjacima koji imaju negativan utjecaj na njih. U srednjoj školi poremećaji u ponašanju kod maloljetnika su se pokazala kao ozbiljna asocijalna ponašanja koja su u konačnici završila sa kaznenim djelom.

Uzroci i oblici maloljetničke delikvencije uvjetuju i odgojne mjere za maloljetnike. Prilikom postupanja prema maloljetniku uzimaju se mišljenja predstavnika centra za socijalnu skrb, mišljenja svih stručnih suradnika, roditelja i mišljenje maloljetnika. Pri izboru odgojnih mjera načelni stav suda je da se maloljetniku ne izriče teža odgojna mjera ako blažom odgojnom mjerom može utjecati na ponašanje maloljetnika. Od ukupno 52 maloljetnika kojima je u razdoblju između 01. siječnja 2019 i 30. travnja 2024. godine u Zadarskoj županiji izrečena kaznena sankcija u 82,7% sudskih postupaka izrečena je odgojna mjera, a u 7,7% postupaka izrečen je maloljetnički zatvor (7,7%) dok je u 9,6% postupaka protiv maloljetnika obustavljen postupak.

Kroz analizu disfunkcionalnih obitelji, utvrđeno je da stabilni i podržavajući obiteljski odnosi djeluju kao zaštitni čimbenici, dok obitelji obilježene poremećajima u obiteljskim odnosima, asocijalna i kriminalna ponašanja roditelja doprinose razvoju problema u ponašanju kod djece. Također, osim funkcionalnosti obitelji, važnost vršnjačkog konteksta prepoznata je kao ključna u procjeni rizika za maloljetničku delikvenciju.

U konačnici, kako bi se smanjila pojava poremećaja u ponašanju i delikventnog ponašanja, treba naglasiti potrebu za preventivnim mjerama usmjerenim na jačanje obiteljskih odnosa i razvijanje otpornosti kod djece. Istovremeno treba naglasiti da su dobre preliminarne mjere ključne u sprječavanju ponavljanja delikventnog ponašanja te iste uključuju odgojne mjere i rad s maloljetnicima u sukobu sa zakonom.

11. LITERATURA

Agnew, R. (2001), *Building on the Foundation of General Strain Theory: Specifying the Types of Strain Most Likely to Lead to Crime and Delinquency*, Journal of Research in Crime and Delinquency, 38(4), str. 319-361. <http://dx.doi.org/10.1177/0022427801038004001> (pristupljeno 28. kolovoza 2024.)

Ajduković M., Delale E.A. (2000), *Stil odgoja u obitelji kao činitelj rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži*, Povjerenstvo vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, Zagreb

Bašić, J. (2012,) *Prevencija poremećaja u ponašanju u školi*, U S. Vladović (ur.), *Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju – Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*, Zagreb: Pravobranitelj za djecu, str. 11-23

Bašić, J., Ferić, M. (2004), *Djeca i mladi u riziku- rizična ponašanja*, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb

Bašić, J., Janković, J. (2000), *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži*, Povjerenstvo vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, Zagreb

Doležar, D. (2006), *Opasnost i prevencija poremećaja u ponašanju*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol 42, br. 1, str. 87-102

Delale E. A. (2009), *Roditeljski odgojni postupci u recentnim istraživanjima*, Dijete i društvo, Vol 11 (1/2), str. 135-154

Frick, P. J., Morris, A.S. (2004), *Temperament and Developmental Pathways to Conduct Problems*, Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, vol. 33(1), str. 54-68 <http://hrcak.srce.hr/medicina> (pristupljeno 2. siječnja 2024.)

Kujundžić Peto, L., (2019), *Djeca u kaznenom pravu počinitelji i žrtve*, Školska knjiga, Zagreb
Ljubetić, M. (2007), *Biti kompetentan roditelj*. Mali profesor d.o.o. Zagreb.

Majdak, M., Kamenov, Ž. (2011), *Odrednice samopoimanja i samopoštovanja maloljetnika i društveno neprihvatljiva ponašanja*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, vol.47, br. 2, Zagreb <https://hrcak.srce.hr/70280> (pristupljeno 28. kolovoza 2024.)

Mikšaj-Todorović Lj., Ricijaš N., Singer M. (2006), *Razlike u obiteljskim prilikama maloljetnih delinkvenata*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 13, broj 2/2006, str. 1035-1050 <https://hrcak.srce.hr/file/130362> (pristupljeno 8. rujna 2024.)

Obradović, V. (2008), *Delinkventno ponašanje*, Porodično savjetovalište, Sarajevo

- Rabotek-Šarić i sur. (2002), *Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih, rizična ponašanja djece* Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, vol. 11(2,3), str. 58-59. <https://hrcak.srce.hr/19687> (pristupljeno 23. listopada 2024.)
- Singer, M. (1996), *Kriminologija*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
- Šentija Knežević, M., Kuculo, I., Ajduković, M. (2019), *Rizična ponašanja djece i mladih, javnozdravstvena perspektiva*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, vol. 55 (2), str. 70-81. <https://hrcak.srce.hr/en/file/338872> (pristupljeno 2. rujna 2024.)
- Štalekar, V. (2010), *Dinamika obitelji i prvi teorijski koncepti*, Medicina fluminensis 2010, Vol. 46, No. 3, p. 242-246 <https://hrcak.srce.hr/en/file/89353> (pristupljeno 15. lipnja 2024.)
- Višnjić Jevtić, A., Visković, I., Rogulj, E., Bogatić, K., Glavina, E. (2018), *Izazovi suradnje: Razvoj profesionalnih kompetencija odgojitelja za suradnju i partnerstvo s roditeljima*. Alfa d.d. Zagreb
- Walsh, F. (2012), *Normal Family Processes: Growing Diversity and Complexity*. Guilford Press, New York
- Zrilić, S. (2005), *Autoritarni odgojni stil roditelja kao prediktor školskog neuspjeha*, Pedagogijska istraživanja, vol. 2 (1), str. 125-138. <https://hrcak.srce.hr/en/87330> (pristupljeno 20. rujna 2024.)
- Zrilić, S. (2022), *Djeca s teškoćama u inkluzivnom vrtiću i školi: suvremeni pristup i metode rada*. Hrvatska sveučilišna naklada, Sveučilište u Zadru
- Zrilić, S. (2011), *Povezanost bježanja s nastave i maloljetničke delikvencije*, Magistra Iadertina, vol. 6 (6), str. 71-81. (pristupljeno 23. listopada 2024.)
- Žuvela, I., Vučković Matić, M., Sindik, J. (2016), *Devijantno ponašanje maloljetnika i uloga obitelji*, Hrvatski časopis za javno zdravstvo, vol. 12 (47), str. 19-23. <https://www.croris.hr/crosbi/publikacija/prilog-casopis/230589> (pristupljeno 15. lipnja 2024.)
- Koller-Trbović, N. (1998), *Pravovremeno otkrivanje poremećaja u ponašanju djece i mladeži i rano interveniranje*, Kriminologija i socijalna integracija, vol. 6 (1), str. 51-59. <https://hrcak.srce.hr/en/file/138674> (pristupljeno 20. rujna 2024.)

12. POPIS SLIKA, TABLICA I GRAFIKONA

12.1. Popis slika

Slika 1. Dijagram Wise (2003) prema Visković (2018)- različiti čimbenici i njihovi međusobni odnosi unutar obitelji

Slika 2. Obitelj je socijalna zajednica od važnosti za dijete i temelj njegovog daljnjeg razvoja

12.2. Popis tablica

Tablica 1. Obilježja strukture, odnosno cjelovitost i sastav obitelji maloljetnika opisana u slijedećim varijablama

Tablica 2. Socioekonomski odnosi u obitelji

Tablica 3. Postotak udjela maloljetnika prema vrsti kaznenog djela

Tablica 4. Zakon i postupanje prema maloljetnicima

12.3. Popis grafikona

Grafikon 1. Roditeljski odgojni stilovi

Grafikon 2. Povezanost roditeljskog odgojnog stila i kaznenog djela maloljetnika

Grafikon 3. Socijalni oblici ponašanja članova obitelji maloljetnika

Grafikon 4. Oblici ponašanja članova obitelji

Grafikon 5. Pojava poremećaja u ponašanju

Grafikon 6. Uspjeh tijekom školovanja

Grafikon 7. Slobodno vrijeme – izvanškolske aktivnosti

Grafikon 8. Dob maloljetnika i vrijeme počinjena kaznenog djela